

Ma 3460

Mosonyi Mihály.

CORVINA
könyvkiadó társulat.

MOSONYI MIHÁLY

ÉLET ÉS JELLEMRAJZA.

IRTA :

ID. ÁBRÁNYI KORNÉL.

34. szám.

Ára 1 frt.

PEST,
Nyomatott a „Corvina” saját nyomdájában.
1872.

Ár. 1.98!
MAJOK ERVIN
106.12.1872

Ka 3460

MAJOR ERVIN GYÜSTÉMÉNYE

8A.

MTA Bartók Archivum

I. 6477/69 sz.

95

R12

R12

8471

LISZT FERENCZNEK

mely tisztelettel ajánlja

a szerző.

Mélyen tisztelt mester és hazaafi!

Egy oly kiváló szellemü, érdemekben gazdag s működésében messze kiható hazai művész élet- és jellemrajzát vagyok bátor Önnek ajánlani, a ki míg élt, büszke volt arra, hogy Önt művészeti eszményképének nevezhette, s a ki, miután a haza s mindnyájunk mély gyászára oly korán sirba szállott, a megdicsőülés boldog álmát aludhatja, mert az ő neve és emléke, a nemzeti hála és elismerés örökzöldje mellett, még az Ön csodás génuszától sirhantjára tett halhatatlan zenekölteményi koszorú által is megvan örökítve.

Ama benső szellemi kapocs, mely engemet mint tanítványt, barátot, pálya- és küzdtársát oly mélyen s annyi éven át az elhunythoz csatolt, s ama meggyőződés, miszerint a magyar haza csak későbbi nemzedékei által fogja igazán fölismerni és méltányolni a korán elköltözött művészeti és szellemi működésének horderejét: erkölcsi kötelességemmé tévék, hogy gyenge tollammal megismertessem az ő sokoldalu és kiható életét hazámfiaival s mind azokkal, kik a szellemi

munkásság bármely terén fölmerülő hasonló kitünőségek iránt érdek, tisztelet, és kegyelettel viseltetnek.

De Ön né l mélyen tisztelt mester és hazafi! senki sem tudta jobban átérteni és méltányolni az elhunyt szellemi értékét, és magyar zeneművészeti magas törekvését, és Ön né l senki sem tudta ő t jobban szeretni és becsülni, önzetlen jellemtisztaságában és rendíthetlen elvszilárdságában.

Ez, és ama legmélyebb hódolat, melylyel az Ön világ-lángelméje, nemes honfiúi szíve s példátlan ügyszeretete iránt viseltetni csekély személyem is büszkének vallja magát, bátorítottak fel arra, hogy jelen igénytelen szellemi termékemet az Ön nagy nevével összekötve merészeljem világ elé bocsátani.

Ama hitben teszem ezt, hogy Ön meg fog bocsátani merészségemnek, hogy elnézéssel leend gyengeségeim iránt s hogy művem ajánlatát kegyesen fogadandja.

S ennél többet nem ohajt Ön nek legmélyebb tisztelője

Ábrányi Kornél.

Pest aug. hó 1872.

E L Ő S Z Ó.

Magyarország művészeti egének egy ritka fényes csillaga hullott alá Mosonyi Mihály halálával 1870. oct. 30-án. Az egész haza méltán meggyászolta ép oly váratlanul, mint megrendítőleg jött halálát, s az ország fővárosának egyetemes értelmisége, műtestületei, művészei és műpártolói méltán tanusíták temetésekor (nov. 1-én.) a legőszintébb s a legosztatlanabb kegyelet és tisztelet jeleit, mert — ki tudja meddig? — pótolhatlan az a veszteség, mely elhunytá által a hazai művészetet érte.

Egy hatalmas, megrendíthetlen, és tiszteletet parancsoló tölgykoszoru volt ő a magyar zenészet sarjadzó kertjében. Vezér- és világító oszlop, mely ép akkor dőlt ki, midőn leginkább szükség lett volna fényére. Egy nyitott könyve volt ő a tudásnak, melynek lapjai a magyar műzene szebb jövőjéről beszéltek, s mely örökre becsukódva, most már csak azok előtt tárul fel, kik nem lankadó lelkesedés folytán abból továbbá is olvasni s okulni akarnak.

IV.

Egy nemzet műtörténelmében csak felette ritkák az olyan példák mint az övé, kinek élete nem volt egyéb, mint gyümölcsöző munkásság, kiapadhatlan teremő láng, s mintaképe az önzetlen haza- és ügyszeretnek. — A mely nemzet ily fiakat tud felmutatni, az hálát adhat az égnek, mert élni fog, s nagy lesz az a nép, mely nemzedékeinek ő hozzá hasonló szellemeket és jellemeket tud köréből — mint követésre méltó példákat — felmutatni.

Midőn kikisértük örök nyughelyére, s midőn könyektől áztatott földi maradványaitól búcsút vettünk: megirigyeltük a halál birodalmát, s egy nagy kincscsel szégyenben tértünk vissza az élők országába. Akaratlanul kérdeztük magunktól, hogy ily veszteségek után ugyan mi nyújt még vigasztalást, hogy visszatérve a földi világ önző zsibongásához, tovább folytassuk az élet küzdelmeit s tovább hordjuk a kötelesség láncait?!

S pedig még is van dicső vigasztalás a legnagyobb veszteség fájdalma közt is. Mert igaz, hogy valahányszor egy nagy szellem világa kialszik az élők sorában, mindannyiszor gazdagabb lesz a temetők országa. De minden ily esetben egy kiolthatlan tűzoszlop emelkedik ki a sírok üregéből, mely elhagyja a sötétség, az enyészethazáját s megjelen az emberek közt, hogy nekik örök fénynyel világítson, őket lelkesítse a szépre, jóra és dicsőre s megmutassa nekik az utat a magasba, a világosság felé.

M o s o n y i szelleme is egy ily világitó oszlop maradt közöttünk és utánunk s míg csak magyar fog élni e haza földén, kiknek keble lelkesülni fog a művészetért és a honi zenéért: kegyelt, fölvillanyozó és nagyra serkentő lesz az ő neve és életének emléke.

M o s o n y i élete és működése a szó szoros értelmében a nemzeté volt, mely soha nem is méltányolhatja eléggé ama messze jövőbe kiható vívmányokat, melyeknek birtokába az ő sokoldalú munkássága és hátrahagyott örökbecsű műtermékei által jutott.

A pártatlan, az igazságos műtörténelem hivatása és kötelessége nemcsak híven följegyezni érdemeit, hanem minden részletben ki is mutatni munkásságának eredményeit, melyekkel új lendületet adott a hazai műviszonyoknak s oly tekintélyre emelte a magyar zene művészeti jelentőségét, melylyel méltán kiérdemelte nemzetének osztatlan háláját és elismerését.

Számtalan tisztelője, barátja, pályatársa és méltánylója közül már eddig is számosan akadtak, kik soraikkal, közleményeikkel méltó emléket emeltek nevének a nyilvánosság mezején. S bizonyára még számosan lesznek ezután is, kik iránta ebbeli kegyeletük adóját lerovandják.

A kik tehetik, tegyék is, mert szebb és hathatósabb emléket nem emelhetünk neki, mint ha ép oly tanulságos, mint föllelkesítő élete és munkásságával híven

VI.

megismertetjük a nemzetet, melynek egyik leghivebb s legmunkásabb fia volt.

Jelen élet- és jellemrajzával én is ily célt tűztem magam elé, midőn ezt először a „Zenészet Lapok“ hasábjain tettem közzé, melyeknek számos éven át vezére, támogatója és ellankadhatlan munkása volt. Jelen kiadásban önállólag s átvizsgálva veszi azt a tisztelt olvasó közönség.

Az a benső szellemi kapocs és elvi solidaritás, mely őt hozzám s a nevezett laphoz fűzte s amaz önzetlen baráti viszony, mely őt mint mestert a tanítványhoz, s mint egy célra törő baj- s pályatársat ama lapok szerkesztőjéhez hosszú évek során át kötötte: ha valakinek, úgy ép nekem jutott a szerencse, őt nyilvános föllépése és működése kezdetétől fogva, élete végeig minden mozzanata és pházisában figyelemmel kísérhetni s indokolt tapasztalatokat gyűjthetni körében nemcsak saját egyéniségére, hanem ama művészeti viszonyokra nézve is, melyek nagyrészt az ő működése és irányzatának behatása alatt állottak és fejlődtek ki.

M o s o n y i élete és működése immár a műtörténelmé, kiváltképen pedig a magyar műtörténelmé, melynek kötelessége felette pártatlan ítéletet mondani. S e tekintetben kiváló nagy, nemes és mintaszerű tulajdonságai mellett, el nem mulaszthatja egyszersmind egyéni-

ségének ama vonásait is kellő világba helyezni, melyek sokszor túlerőt vettek rajta s okozák, hogy minden körülmény közt nem fejté ki mindig szellemi erejének és befolyásának egész teljét. S e szempontból, sajátos hajlami, nézetei, mondhatnók, rögeszméi voltak, melyektől sem szabadulni, sem mások által magát azoktól megszabadíttatni nem tudta s gyakran nem is akarta.

Sokoldalú és széles műveltsége őt szakmáján kívül is magas színvonalra emelte. Finom és megtisztult izlése fölkereste és fölkarolta a szépet, nemest és magasztosat a tudomány, irodalom és szépművészet minden ágában, s általában vele társalogni, eszmét cserélni bármely tárgy felett: valódi élvezet volt nemcsak beható éles belátása és ítéleténél, hanem vonzó és örökifju kedélyénél fogva is, mely még az élet terhesebb küzdelmei közt sem hagyta el soha egészen.

Élet- és jellemrajzának teljes és részletes megvilágításából fog kitünni, hogy ki volt ő a magyar művészetnek s hogy mit veszített ő benne a magyar haza!

I.

Mosonyi Mihály (családi néven Brand) 1814-ben, szeptember 4-én született Mosonymegyében Boldogasszonyfalván, szerény vagyoni állású szülőktől, kik földmivelés- és iparüzéssel foglalkoztak. Első gyermekéveiből kevés följegyezni valóra alkadunk, főleg oly értelemben, mint ezt a nagy művészek életrajzaiban megszoktuk. Ő nem volt csodagyermek, a génusz korai nyilatkozataival nem ragadta bámulatra a világot s egészen husz éves koráig jóformán nem is érintkezett az úgy nevezett „ex-professo“ zenészeti körök- és közegekkel. Mint a szegény falusi iskolának legkitünőbb tehetségű tanítványa, a helybeli plébános és kántor figyelmét különösen magára vonta, kik az elemi tantárgyakon kívül, a zenére való nagy hajlamát is észrevevén, igyekeztek azt benne táplálni s lehetőleg kifejteni. S a kis Brand Mihálynak ez mindig nagy élvezetet okozott elannyira, hogy meg nem elégedve a falusi templom orgonájával, melyen már 10—12 éves korában képes volt sokszor helyettesíteni a rendes éneklészt, más hangszerek játszásában is annyi ügyességet szerzett magának, hogy szorgalmával, hogy csakhamar az egész faluban zenészeti tekintélyé nőtte ki magát.

Ha kellett, játszott a hegedűn, fujta a kürtöt, fagótot, sőt még a nagybőgővel is megküzdött, mely hangszer iránti előszeretetét egész haláláig megtartotta elanyyira, hogy nem volt nagyobb zenészeti előadás Pesten, melyben őt ne lehetett volna látni a nagybőgősök közt közreműködni.

Habár ifju éveiben a zenével való foglalkozás csak is mellékes teendőjét képezte: ő már akkor érezte, hogy neki nincs más hivatása, mint magát a zenészeti pályán kiművelni. Emez éveire, szokott kedélyessége és találó illusztrálásaival, nem egyszer emlékezett, mindig bizonyos színezetével a naiv érzelmeknek, melyekkel életének e korszakát — számtalan nélkülözése és küzdelme dacára is — feltüntette. Részvétet gerjesztő színekkel festé ilyenkor az ifju merész ábrándjait egyrészről, és sokszor bekövetkezett lehangoltságát, csaknem kétségbeesését másrészről, midőn helyzetének és anyagi körülményeinek gátfalait látta maga előtt. — Ő azonban erősen hitt sorsát vezérlő jó csillagában s lelkének kitarását és előre törő rugékonyságát semmi sem volt képes ellankasztani.

Húsz éves korában Pozsonyba kellett mennie, hogy ott a néptanítói pályán tovább képezze magát. S életének legnehezebb anyagi s szellemi küzdelmei itt merültek fel. Egy nagyobb városi élet képe csak itt tárult fel előtte. Alkalma volt szélesebb mérvben érintkezni a zenészeti körökkel s általában képzelődésére és szellemi vágyaira kimondhatlan behatással volt Pozsonynak akkori országgyűlési élete (a harmincas években.) A tudvány s az önkiképzés lángszenvédelye annyira erőt vett rajta, hogy éj-

jel-nappal csak annak kielégítésén fáradozott. De az ön-fentartás szüksége minden lépten-nyomon utját állta e hő vágyának. Oly eszközökről kellett tehát gondoskodnia, melyekkel az élet legszűkebbre mért szükségleteinek kielégítése mellett, némileg e célját is kielégíthette. Így történt, hogy egy ottani nyomdába beállott szedőnek. Értelmisége és szorgalma által csakhamar annyira vitte, hogy ez uton képes volt magát nemcsak fentartani, hanem néhány forintot havonként meg is takarítani, mit nem élvadászatokra, hanem arra fordított, hogy oly könyveket és hangjegyeket vett, melyekből leghamarább vélte elsajátíthatni zenészeti önképzésének kellékeit.

S itt jó csillaga egy oly zenészeti egyéniséggel ismertette meg, kinek — saját későbbi bevallása szerint is, — legtöbbet köszönhetett, hogy azzá vált, a mi volt a zenészet terén. Turányi J. volt neve e széles képzettségű zenésznek, ki akkoriban Pozsonyban tartózkodott. Későbben Németországban telepedett le, s ott is halt meg a hatvanas években, mint acheni zeneigazgató. Turányi, azonnal felismerte az ifjuban a nem mindennapi tehetséget és szorgalmat s annyira megszerette, hogy díj nélkül adott neki órákat a zongorajátszásban és a magasabb zeneelméletben. Az ő tanácsára szerezte meg megtakarított pénzecskéjéből Reich a négy kötetű híres zenészerzési munkáját s azt nemcsak szakadatlanul és nagy figyelemmel tanulmányozta, hanem gyakorlati utmutatásait és példáit számtalan alak és változatban át is dolgozta. Emellett Turányi ajánlatára a klasszikus zeneirók vonós négyeseit és symphoniáit nemcsak tanulmányozta elméletileg, hanem azok egyes szöllamaiból összeírta a vezérkönyveket

s ismét a vezérkönyvekből újra kiírta a különböző szöllamokat. Az ily gyakorlati tanulmányok véghetlenül szélesbíték zenészeti látkörét s egészen belepillantani engedék a zeneszerzés technikai titkaiba, s oly könnyüséget, biztosságot sajátított el ez által a poliphonikus zeneszerzésben, minő csak a legnagyobb génusoké.

Egész életében — mint gyakran szokta volt mondani — ez eljárásnak köszönhetett legtöbbet, melyet nem is győzött eléggé ajánlani nemcsak tanítványainak, hanem mindazoknak is, kik e részben jó tanácsért járultak hozzá. „Unalmas és sok időt igénylő munka az igaz, — mondá gyakran — de e nélkül nehezen válhatik valaki mesterré a zeneköltés technikájában.“

S itt nem lesz érdektelen röviden megemlékezni ama viszonyról, mely későbbben közte és Turányi közt kifejlődött. — Mig még csak arról volt szó, hogy mesterétől elsajátítsa a zenetudomány biztos eszközeit: a legőszhangzóbb viszonyban éltek, s még azután is sok évig, (mintegy az 50-es évekig) midőn már mindketten tekintélyes zenészeti egyéniségekké váltak, fenmaradt köztük ama gyöngéd kötelék, mely a tanítványt a mesterhez szokta csatolni. A már befolyásos hirnévre emelkedett Brand, mindig a legnagyobb tisztelet- és hálaérzettel emlékezett Turányiról, kivel nemcsak folytonos levelezésben állt, hanem több nagyobb egyházi és kamarai zeneszerzeményét meg is küldte neki, véleményét és ítéletét kikérendő. Turányi, mesteri suprematiával fejezte ki megelégedését iránta s mindig bizonyos fensőbbség gyakorlatával biztatta a további siker elnyerésére. Azonban, a fentebbi években saájátságos viszony

állott be köztük. Turányi megmaradt folyvást jelesen képzett zenésznek, beleélve magát a régi úgynevezett klasszikus zeneirály- és irányba. A még mindig Brand néven működő Mosonyi pedig, Liszt és Wagner föllépése után, egészen az új irány hívei közé sorakozott. Ez időben is több, hanem már új irányu művére nézve is kikérte véleményét, de az egykorimester most már szemrehányásokkal állt elő s minden áron igyekezett őt — szerinte — a rossz utról visszatéríteni. Mosonyi mosolygott ilyenkor s bár gyakran nemcsak levélben, hanem személyesen is (mert Turányi gyakran eljárt Pestre s utazásai alkalmával Mosonyi is gyakran találkozott vele külföldön) igyekezett őt az új irány elvei, előnyei s művészeti nagy jövőjéről meggyőzni, mi ugyan teljességgel nem sikerült, de azért emez ellentétes viszony mellett is mindig a legnagyobb kegyelettel emlékezett meg egykori utmutatója és jótevőjéről.

Posonyban Turányi ismeretsége által sikerült a 20 éves ifjunak a gróf Keglevics családdal is megismerkednie s ennek folytán történt, hogy a gróf Pejachovich családboz jutott Slavoniába mint házi zongoramester 1835-ben. Mielőtt ez új és nem várt állomását elfoglalta volna, igen sok lelki küzdelmen ment keresztül. Lelkének egyenessége és becsületessége, — mely egész életén át oly fényesen jellemzé — sehogy sem tudott megbarátkozni amaz eszmével, hogy oiy állást foglaljon el egy magyar főuri családnál, melynek — szerinte — kellően megfelelni, még nem érezte magát képesnek. A zongorájátékban még maga is jóformán csak kezdő volt. Miként szerepelhet mint zongoramester, holott még magának is mes-

terre van szüksége? Nem fogja-e magát minduntalan kétes megítéltetésnek kitenni, ha többre vállalkozik, mint ereje engedi? Ily s ehhez hasonló aggodalmak s lelkiismereti szemrehányások gyötörték az ajáulattétel első napjaiban. Közölte aggodalmait Turányival, ki azonban kevésbé volt ily aggályoskodó. Ismerte a fiatal Brand szorgalmát, tanulási vágyát és tehetségét. Biztosítá, hogy a mit még nem tud, azt majd megtanulhatja a falusi magányban, s hogy távolról sem kell új állásához annyi zenészet-tudomány és virtuozitás, amennyiről ő ábrándozik.

A rábeszélés, a biztatás, jövőjének képe, s a kedvező alkalom győztek. A 20 éves ifju, ki e lépése által egészen a zenészeti pályára adta magát, elvállalta új állomását, melyen hét éven át a grófi család teljes megelégedésére működött s mely aztán okozója lett, hogy a zeneművészetnek hazánkban oly kiváló és nagyszerű képviselője válhatott belőle.

A fiatal Brand Mihály életében ama hét év, melyeket gróf Pejach evich Péter (a mostani horvátországi miniszter) családi körében töltött, Kétfalun, méltán nevezhető az ő előkészítői s önképzési korszakának. Soha művész talán nehezebb küzdelmek s nagyobb lelki gyötrelmek közt nem vívta ki a számára későbbben gazdagon virult babérokat, mint ő. Teljesen magára volt utalva tanulmányaiban, nemcsak elméletileg, de gyakorlatilag is. Zongoramester volt egy kiváló műveltségű grófi családnál, de — mint egy ízben már megjegyeztük, — e téren még oly keves gyakorlati készséggel bírt, hogy nem lehetett sürgősebb dolga, mint a zongorajátékban még magát is lehető gyorsan tökéletesíteni. Falun

a grófi háznál egy meglehetősen elhasznált s régi divatu zongora állt szobájában használatra. Nappal el volt foglalva a tanítással s — a mint ez az akkori patriarchalisabb magyar viszonyoknál fogva divatban volt — egyéb hivatási köréhez nem is tartozó megbízások és köteles elfoglaltságokkal. Majd sétálni, vadászni, vagy lovagolni kellett a gróffal vagy családjával, majd gazdászati s másféle küldetéseket kellett végeznie helyben vagy a szomszéd faluks városokban. Teljes szabad rendelkezésére csak az éjjeli órák állottak. De itt szintén egy gátoló körülmény állt útjában. Szobája — hol lakott — közvetlen közelében esett oly személyeknek, kiknek álmát nem háborgathatta száraz skálák s más technikai gyakorlatokkal. — A néma kézi zongorák pedig akkor még nem voltak divatban. Sokáig nehéz küzdelmeket s aggodalmakat állott ki emiatt, miglen végre e bajon is segített.

Midőn a házban már minden elcsendesült, éjnek idején kivette az ódon zongorából az egész billentyűzetet s úgy gyakorolta azon nesztelenül a szükséges dolgokat. Persze, hogy ez által csak félig érte el a célt, de az még is jóval több volt a semminél. — Emellett az elméleti tanulmányokat s kompozitori gyakorlatokat sem lehetett elhanyagolnia. A grófi kastély padlásán egész halmazát találta a régibb s újabb klasszikus zeneműveknek. Még akkor kevés tájékozottsággal birt, hogy melyiket szemelje ki használat és tanulmányra. Egy pár Haydn-négyes és Mozárt symphonión kívül, minden ott létezett vezérkönyvet szobájába vitt. Annak minden egyes szóllamát egymás után leírta, figyelemmel kísérve azok vezetését és a harmoniai poliphoniai tételek szerkezetét. Midőn azokkal így elké-

szült, ismét vezérkönyvbe foglalta azokat. S ez így ment hónapokon, éveken át. Egyik éjjelen át irt, kombinált, észlelt, s a másikon iskolázott és az épen szükségelt darabokat tanulta a zongorából kihúzott néma billentyűzetten.

A grófi család a téli időnyeket rendszeren Pozsonyban töltvén, a fiatal zenésznek ilyenkor mindig tágasabb tér nyílt magát tökéletesbiteni. Ismeretséget is kötött az ottani zenészeti körök és egyéniségekkel s egy pár év lefolyása után, eleven szelleme és vidor kedélyénél fogva, minden télen óhajtott s kedves tagja lőn az ottani zeneköröknek. A gróf, a család feje rokonszenvét birván, azaz többször nyílt alkalma Bécsset is meglátogatni. Sokat tapasztalt és tanult ilyenkor mindig. Legfőbb gondja volt résztvenni az operai s hangversenyi előadásokban. Beható éles felfogással észlelt s figyelt ott meg mindent, mit a legkisebb részletig fel is tudott aztán használni saját előnyére.

A grófi családnál töltött évei utóbbjai alatt, már mint zeneköltő is fellépett. Kiváló előszeretettel viseltetett az egyházi zeneköltés iránt, mely irány — a kamarai stílus mellett — akkoriban leginkább képviselte az ugynevezett klasszikus törekvéseket.

Első föllépéseivel mindjárt magára vonta a szakértők figyelmét. Több e nembeli műve elő is adatott tetszés mellett Pozsonyban. Ez buzdítólag hatott reá s mindinkább beleélte magát e dolgozatokba elannyira, hogy midőn a 40-es évek elején Pestre tette át állandó lakását, neve mint egyházi zeneszerzőnek, már a fővárosban is ismeretes volt.

S önálló zenészeti pályája s működése ez időtől fogva kezdődött nagyobb mérvben. — Mint a ki születésétől kezdve mindig nélkülözések és küzdelmek közt élt, a takarékoság s az anyagi viszonyokkal számot vetni tudó életbölcesség s előrelátás, valamint élete végeig, úgy már kora ifjúságában is egyik szilárd tulajdonát képezte. S ennek köszönhető, hogy Pestre költözésekor egy pár ezer forintnyi megtakarított tőkével rendelkezett. S erre az akkori pesti viszonyok közt valóban szüksége is volt.

Akkor, a zene művelése és tanulása még nem volt úgy elterjedve a magyar fővárosban mint jelenleg. Csak az előkelőbb családok tanitatták gyermekeiket, s az akkoron működött néhány fővárosi tekintélyesebb zenetanár, teljesen fedezte a közönség igényeit. Fiatal kezdőnek sokkal nehezebb volt magának utat törni s keresett nevet, foglalkozást szerezni, mint ma, hol már annyi a zenetanító és a zenetanítót kereső közönség Pesten, hogy aki valamely pályán nem boldogul, s csak valamit is tud a zongorán kalimpálni, egész biztossággal vetheti magát a zenetanítói kontárkodásra, mert biztos lehet benne, hogy a magához arányos igényű közönségben nem fog hiányt szenvedni.

Fiatal előretörő zeneszerzőnknek is jó ideig kellett tehát a kész fogyasztani s bevételei mellett a kiadásokat megtakarított tőkécskéjéből fedezni, míg végre oly állásba jutott, hogy mindig szélesbült ismeretségei folytán, évről évre biztosítva nézhetett órái értékesítésének elébe. Mindjárt Pestre jövelekor, igyekezett a befolyasosabb zene-művészi s műkedvelői körökkel megismerkedni. Az akkoriban keletkezett és sokáig szép virágzásnak is örven-

dett — „pesti hangászegylet“ vezérferfiái és képviselőivel szorosabb viszonyba lépett s az akkori zenészi hangadók: mint Schindelveiser, (a régi német színház karnagya) Bräuer Ferencz, Winkler Angelus, Thern Károly, Merkl József stb. mind meghittebb barátai közé tartoztak. Később szorosabb barátságba lépett Erkel Ferenczel s a magyar nemzeti színház akkori tényező művészeivel is, s a 40-es évek vége felé, vele már mint általánosan tisztelt és nagyrabecsült fővárosi zenészi tekintéllyel találkozunk.

Ez időszakban számos misét, kisebb egyházi zeneművet, vonós négyest, kamarazenét, — köztük egy szépen dolgozott s nyomtatásban is megjelent zongorahármast, — világi dalokat sőt symphoniákat is szerzett, melyek közül több nyilvános előadásra is kerülén, velük nagy elismerést vívott ki. Tevékeny részt vett minden nagyobb zenekari előadásban, hol vagy a hegedűk, vagy a violák, de leginkább a nagybőgők mellett lehetett látni működni. Saját műveit nem igen igazgatta, s általában az igazgatói pálya iránt soha sem érzett sem kedvet, sem valódi hivatást.

A bekövetkezett 48-as mozgalmak ő reá sem maradtak hatástalanul. Mindig előrelátó s mondhatni bizonyos reservált magatartásu volt ugyan politikai véleménye s érzülete kinyilvánításában, de azért lelkesült hibe volt a reformnak, a nemzeti eszméknek, s a társadalmi átalakulásokat célzó mozgalmaknak; felvilágosodott és szabadelvű volt a szó szoros értelmében. Oly tevékeny részt nem vett ugyan az 48—49-ki szabadságharcokban, hogy a lantot a karddal cserélte volna fel; de a nemzetőri s más azzal járt hi-

vatások s kötelességek alul soha ki nem vonta magát s nem egyszer lehetett őt látni akkoriban tekintélyes szép nagy szakálával, hosszú szuronyos puskával a vállán, őrt állani, vagy gyakorlatokra ellépdelni. E mozgalmas és sok mindenféle epizódokkal gazdag korszakból, egy ép oly merész s hazafias, mint egyuttal mulatságos esetét, sokszor jó kedélyében édesded kacagás közt szokta volt életében elbeszélni. Akkor történt, midőn a pesti mozgó nemzetőrség Jelachich ellen volt kirendelve a pestmegyei határookra. Mosonyi is (akkor még Brand M.) a kirukoltak között volt. Nehányad magával Tétényben időzött, hol a szomszéd falukból összesereglett sváb atyafiakkal egy porosz származásu pesti német nemzetőr, kegyetlenül elkezdett gorombáskodni és tőlük mindenfélét requirálni. Semmi csitítás és felsőbb nemzetőri rendreutasítás nem használt. A porosz szájhős csak garázdálkodott tovább. Mosonyi, megsokalván végre a dolgot és a garázdálkodó szemtelen kifakadásai is tűzbe hozván, — melyekkel még a magyar nemzetet sem kímélte — eléje lépett egész merészséggel s úgy vágta arcon, hogy csak úgy röpült fejéről a csákó. Ez hatott és annyira imponalt a szájhős porosznak, hogy meghunyászkodva kotródott el és csendlőn utána a helységben.

Az ötvenes évek kezdetén, — a mint ezt a haza minden fia tudja, — gyász, szomorúság s mély lehangoltság uralkodott az egész országban. A testvérífváros levert, kedélytelen s csaknem a kétségbeesésig fokozódott, reménytelen napokat élt. Minden társadalmi élet kihalt, vagy legalább oly mértékben szünetelt, hogy senki sem kereste az emberek társaságát. Közéletről, színházi vagy

művészeti mozgalomról szó sem lehetett. Mindenki önmagába vonult s szorosan csak életfentartásáról gondoskodott.

Brand (Mosonyi) Mihály is mélyen érezte és osztozott a haza fájdalemében. Természettől nyert eleven kedélye elborult s bizonyos csendes melancholia vett lelkén erőt. 1851-ben az országos gyász mellé még egész életét gyökerében megtámadó családi gyásza is csatlakozott. Hosszabb betegeskedés után, a nevezett évben vesztette el szeretett nejét *W e b e r P a u l i n á t*, kivel 1845-ben lépett házassági frigyre s kivel hat éven át élete legboldogabb napjait töltötte. E veszteség mélyen megrendíté egész valóját s mert érezte, hogy soha többé ki nem pótolható boldogságtól kellett megválnia, soha nem is gondolt többé újabb házasságra. Példás és csak nagyon ritkán előforduló az a gyöngéd érzés és az az eszményi kegyelet, melylyel ő mindvégig neje emléke iránt viseltetett. A legcsekélyebb tárgyat is megőrzött hagyatékából s minden évben volt egy nap, hol elvonult a világtól és úgy szólván senkivel sem érintkezett. Nov. 2-a, a halottak napja volt az. Nem lehetett oly zord és esős idő e napon, hogy ő már korán reggel ki ne ment volna kedves halottja sírjához. Virágok és koszorúkkal halmozta azt el, s körülszegélyezte apró lámpákkal, melyeket este maga gyújtott meg. — Ha egy ily napon késő este találkozott vele az ember; mindig komor és szokatlanul kedélytelen volt, s ha a beszéd folyama alatt gyászáról volt szó, mindenkor elérzékenyült hangon szólt neje haláláról s a veszteségről, melyet általa szenvedett. Az ember akraatlanul is elérzékenyült vele s nemesen érző szívének melegsége, még a ridegebb kedélyeket is főlemelte.

S az ő hamvait is ép halottak napján kísértük a temetőbe! Annyira vonzotta lelkét e nap a sírok országába, hogy talán érezte, miszerint az lesz nála is az elválasztó pont a szellem és a test között.

Neje halála után több év mult el, míg ismét magához tért lelki és testi erejében. Ez idő alatt keveset dolgozott szellemileg. Sokat szenvedett agylázasságban s egészsége nagyon meglőn támadva. Ideges és hipochondrikus lett. Rögeszméi keletkeztek, melyektől nem tudott szabadulni. Azt hitte, minden megárt neki s ez okból oly tulságokba esett, melyek még inkább előmozdíták képzelt betegségét. Vegre a hidegvíz-kurához folyamodott, mely megedzé testét s lassanként visszanyerte előbbi testi s szellemi rugékonyságát.

Az ötvenes évek elején — mintegy 1854—55-ben, ismét nagy tevékenységet kezdett kifejteni a zeneszerzés mezején s a mellett tevékeny részt is vett a lassankint fölmerülni kezdő fővárosi zenészeti mozgalmakban. Ez időszakból származnak számos nagyobb egyházi és világi szerzeményei. Lipcsében egy füzet dal is jelent meg tőle ez időben (Lenau „Schilf-Lieder“-jeire) s egy nagy drámai opera írásához is hozzá fogott, melyet 1856-ban be is végzett. — „Kaiser Max auf der Martins-Höhe.“ volt e dalmű címe, melynek szövegét egy németországi költőtől szerezte (nevét elfeledém), s mely egészen kosmopolitikus stýlben volt tartva. E műve sorsáról alább még bővebben szólандunk. — Számos mise, vonós négyes és kisebb zongoraszerzemény mellett, egy négy tételű symphoniája is ez időszakban keletkezett, mely egy philharmoniai hangversenyben előadásra is került s nagy tetszés

és elismerésben részesült. E symphonia utolsó részében magyar népdaltöredékeket dolgozott fel mint motivumokat, s már akkor meggyőző bizonyosságát adá e téreni alakító tehetségének. Oly mesteri vonásokkal van az dolgozva, hogy dacára a fölvett népies motivumoknak, sehol egy méretben sem válik triviálissá.

Kosmopolitikus zenészeti iránya mellett, ő mindig kiváló előszeretettel viseltetett a magyar zene erőteljes elemei, rhytmusai és gazdag költői színezetű kedély- hullámzatai iránt. A hol csak tehette és — hogy úgy mondjuk — a hol csak merészelte, mindig felhasználta azokból bizonyos részleteket.

Hogy minő körülmények járultak ahhoz, hogy későbbben egészen elhagyta a kosmopolitikus zeneirányt s minden erejéből a magyar zeneművészet fejlesztésének nehéz, és sok tekintetben hálátlan s rá nézve annyi mindenféle fonák megítéltetésű terére lépett: ennek leírása és elemzése, egyik fontos mozzanatát képezi a hazai műtörténelemnek, s méltán érdekelheti a magyar olvasó közönséget.

Tizenöt évig állván vele szoros baráti és művészeti viszonyban, ama kedvező helyzetben vagyok, hogy erősen a leghitelesebb adatok és folytonos észleletek nyomán, kellő világot vethetek az ő szellemi és zeneköltői talakulásának eme a hazai zenészetre nézve nagy horderejű tüneményére.

Az imént nevezett időszakban, Mosonyi (Brand) Mihály mint zeneszerző és mint ritka készségsű s alaposságu zenetudós, már szélesen elismert név és tekintélyvel bírt nem csak itt a fővárosban, hanem a külföldön is. — De a fővároson kívül, az ország nagy közönsége még kevésé

ismerete őt nevééről és művészeti jelentőségéről. Ha valamit elő is adtak tőle s ha az akkori napi sajtó kiemelőleg emlékezett is meg felőle: német hangzásu nevét — kivált az akkori viszonyok közt — ismét hamar elfeledték. S aztán volt valami az akkori levegőben, a mi minden téren — s így a művészet terén is — a magyar nemzetiség, jog és önállóság visszaszerzésére s megállapítására ösztönzé, sőt ellenállhatlanul terelé is a kedélyeket s főleg a hazai tehetségeket.

Mosonyi (Brand) is erősebben érezte ez időszakban mint valaha, hogy reá is nagy kötelességek várákoznak a hazai művészet érdekei előmozdítása körül. Főtörekvése volt a hazai zenetehetségeket nemcsak buzdítani és komoly tanulmányokra ösztönözni, hanem, ha egyik vagy másiknak komoly és kitartó jelleméről s művészi lelkesedéséről meggyőződött, azokat saját vezetése alá is venni a zeneszerzés tudománya elsajátításában. Azonban érzésben nagyon válogatós volt s csak kevesen dicsekedhetnek ama szerencsével, hogy őt — a zeneszerzés első elemeitől kezdve a legfelsőbb kiművelésig, — tanáruknak vallhatják. — E sorok írója is részesült e szerencsében. Mert annak lehatt nevezni az ő elméleti és gyakorlati rendszerét, melylyel tanítványait vezette, s melynél egyszerűbbet, alaposabbat és előnyösebbet képzelni sem lehet. Hosszas utánjárásba került, míg elhatározta magát, hogy velem legszorosabb tanári viszonyba lép, mi később aztán még szorosabb baráti és műirodalmi kötelékké fejlődött ki. Aki vele ily viszonyban állt, az számtalanszor tapasztalhatta, hogy a rendes tanári órákon kívül, megbecsülhetlen ismereteket meríthetett még az ő társalgása, szóbeli bírálatai és

tapasztalatai elemezéseiből is. Az ötvenes évek kezdetén a hazai zenészeti kritika és a műnyelv irodalmi kezelése, még ugyyszólván csak gyermekéveit élte. A német lapokban lehetett ugyan itt-ott néha alaposabb értekezések és kritikai cikkekkkel is találkozni. De a mi a magyar sajtót illeti, az teljesen parlagon hevert érzésben. S bár még akkor teljesen járatlan volt a magyar nyelvben, mégis ellenállhatlan ösztönt érzett e téren is egy új aerát teremteni. A hazai magyar írók, az elnyomott nemzetiség és nyelv érdekében tömörültek, s ez irányban egészen magára hagyták a művészetet.

E sorok írója is az ő felbuzdító lelkesítésének köszönhető, hogy az akkori években több nagyobb magyar napi lap hasábjain átvette a műkritikai rovatok vezetését, s hogy későbben érzésben az önálló kezdeményezés terére is lépett. De ép e körülményből fejlődött ki utóbb az ő csatlakozása is a közös cél eléréséhez, mit azonban elébb a magyar zene magasabb kiművelése körül tett gyakorlati kísérletei előztek meg. S érzésben egy szerencsés véletlennek nevezhető körülmény szolgált mintegy jelszavul. Mindjárt látni fogjuk, hogy sokszor magukban véve csekélynek látszó dolgokból miként fejlődnek ki nagy horderejű irodalmi és művészeti mozgalmak s átalakulások.

II.

Erzsébet magy. királyné, — akkor még csak osztrák császárné, — 1856-ban látogatta meg először Magyarországot. Az akkori kormány elnemzetietlenítő iránya és rendszere felett, már régen pálcát tört akkor nemcsak a hazai, de az egész európai közvélemény is. Minden intézkedése, mely a magyar önálló nemzeti fejlődésének ezer gátot, sőt erőszakos rendszabályokat gördített elébe, céltalan, absurdum és a birodalom végromlására vezető eljárásnak bizonyult be. A magyar nemzethez való közeledés szüksége mindegyre erősebben lépett előtérbe, s maga az uralkodó család kezdé belátni, hogy nem azon az uton halad, mely a birodalom és trón megszilárdításához vezet.

A fiatal, bájos szépségű, erényekben gazdag s a magyar nemzet iránti meleg rokonszenvéről már akkor általánosan ismert fejedelemasszony magyarországi látogatásában mindenki egy jobb jövő derűjét ismerte fel. A hivatalos elfogadási készülétek jóval előbb foganatba vétettek, s amellet magát a nemzet nagy testét valami ellenállhatlan jó ösztön rezgő át, mely mintegy sejteté, hogy a fejedelemnő magyarországi körutja nem fog nagy eredmények nélkül maradni. A társadalom minden rétegében élénk mozgalom keletkezett a fejedelemnő iránti nemzeti biza-

lom és rokonszenv kinyilvánítására. A többek közt, az akkor már lendületnek indult képzőművészeti társulat is egy pompás album átnyújtására tett előkészületeket.

A nemzeti színház akkori igazgatósága pedig, Erkel Ferenc és a Doppler-pár közös közreműködésével, egy „Erzsébet“ című eredeti magyar opera színrehozatalát határozta el.

Eme művészeti tüntetésektől indítva, Rózsavölgyi Gyula, a mostan is az ő nevét viselő és virágzó műárusi cég alapítója és feje, szintén ama indítvánnyal lépett fel az akkori kiválóbb magyar zeneművészek közt, hogy egy általa remekül kiállítandó sa fejedelemnőnek átnyújtandó zenészet albuma eredeti magyar zeneműveket irjanak, magasabb de szabadon választható műformákban és eszményítéssel. Az eszme viszhangra talált, s tizenkét magyar zeneköltő ígérte meg közreműködését, névszerint: Abrányi K., Bartay Ede, Brand (Mosonyi) Mihály, Doppler Fer., Doppler Kár., Huber Józs. Huber Kár., Pethő János, Schmidt M. Székely Imre s Thern Károly. A kiadó, e magyar zenészet album kiadásával nem csak a fejedelemnő iránti kegyelet és rokonszenv felköltését célozta, hanem egyszersmind alkalmat is óhajtott szolgáltatni a magyar műzene fejlesztésére szolgáló vetélkedésnek. S ha e tekintetben a benyújtott művek nagy része nem is felelt meg a kiadó által célba vett művészeti intencionak: még is a magyar műtörténelemben mindenestre érdekes és figyelemre méltó pontot képez az, mint első enemű önálló kezdeményezés. Sőt van köztük egy pár, melynek belbecse maradandó lesz zeneirodalmunkban.

Semmi sem volt nehezebb, mint Brandot (Mosonyit)

rávenni, hogy ő is kísértse meg műzsáját e célra lelkesedésre hangolni. Sokáig szabadkozott s — egyéb indokokat elhallgatva — leginkább azzal menté magát, hogy mint cosmopolitikus zeneköltő s mint olyan, ki a magyar műzene fejlesztésének gyakorlati megoldásával még soha komolyan nem foglalkozott, nem érzi magát hivatva oly művet előállíthatni, mely nevét méltóan viselhesse.

Ez időben Br. e sorok írójánál hetenkint többször töltvén az estéket, minden erre vonatkozott rábeszélés nyomtalanul hangzott el nála. Saját nézete és maga iránti bizalmatlanságával szemközt azonban, másokat erélyesen buzdított a vetélkedő közreműködésre. A vállalkozó kiadó valamint pályatársai is már jóformán feladták a hitet, hogy ő is belép a ligába, midőn egy napon szokott óráin kívül egyszer csak kézirattal lép be hozzám s elégült mosolylyal szólít a zongorához, hogy hallgatnám meg amit a tervezett album számára írt. Maga a cím s költői kép, melyet az fölidézett, már olyan volt, hogy a figyelmet felköltötte. „Pusztai élet“ címet viselt. Midőn bevégezte a mű eljátszását, kérdőleg nézett reám s így szólt: „azt hiszem, talán meg fogja járni egynek a többi közt, nem az ugyan amit óhajtottam, hanem talán még is csak valami.“ Midőn abbeli nézetemet fejeztem ki, hogy az nem csak valami, hanem egy oly gyönyörű, mesterileg dolgozott s mindenek felett eredeti magyar zeneköltemény, melynek párját eddigelé hasztalanul keresnők, folytatá: „másoknak több sikerült enemű kísérletei után, én is kezdek mind inkább meggyőződni, hogy a magyar műzenének nagy jövője van, s nem állok jót érte, hogy egyszer még szegre nem akasztom cosmopolitikus lantomat, hogy kizá-

rólag a magyar nemzeti műzene kifejlesztésére fordítsam minden tehetségemet.“

S e perctől kezdve az ő művészeti további iránya és működésére nézve el volt vetve a kocka. De még három egész évnek kellett elmulnia, hogy végre tisztába jöjjön önmagával s igazolja fentebbi szavát és elősejtelmét.

E három év alatt még több oly mozzanatnak kellett életében bekövetkeznie, melyek kedélye, régi hajlama, műiránya s szellemi munkáságának gyökeres átváltoztatására lényeges befolyással voltak.

Scitovszky esztergomi hercegprimás, az ottani bazilika fölszentelési ünnepélyére 1857 ben nagy előkészületeket tett. A magyar főpapság mintegy föltámadó sym-polumátláta abban az elnyomott ősi alkotmányosságnak. A magyar főurak és nemesség közül is számosan csatlakoztak résztvenni az ünnepélyben, melyre maga az osztrák császár is leutazandó volt Bécsből. A primás, hogy még nagyobb érdeket kölcsönözzön az ünnepélynek, sajátke-züleg kérte fel az akkor Weimarban tartózkodó Liszt Ferencet, hogy ez alkalomra egy fölszentelési ün-nepi misét szerezzen, s annak személyes betanítása és igaz-gatására őt egyszersmind meg is hívta. Tudjuk, hogy Liszt, minő remekművet teremtett ez alkalomra. Brand (Mosonyi) Mihálynak, mint egyházi zeneköltőnek hirneve és tekintélyéről már akkor Lisztnek is kellő tudomása volt. Ugyan azért felkérte őt levélben, hogy a minden misénél váltakozni szokott gradualét, offertoriumot ő írja meg ez alkalomra. Az ép oly megtisztelő, mint nehéz megoldásu föl hívásnak engedve, Brand M. oly mesterileg felelt meg feladatának, hogy azzal nem csak a mester, hanem az

egyetemes zenevilág osztatlan elismerését is kivívta. Dacára ennek, több közbejött körülmény és más tekinteteknél fogva, — habár Liszt miséjével e két szám is teljesen be volt tanulva, — a fölszentelési ünnepélykor még sem adattak azok elő s Brandnak háttérbe kellett szorulnia az esztergomi bazilika regenschorijának alkalmi szerzeményei előtt. Bárha nem mutatta, de még is érzékenyen vette e mellőztetést s azontul nem is foglalkozott többé egyházi zeneművek írásával.

Lisztnek akkori hoszasabb pesti tartózkodása alatt M. szorosabb viszonyba lépett a mesterrel, kivel aztán mindvégig a legbensőbb baráti és művészeti összeköttetésben is állt, s ígéretet is tett akkor neki, hogy őt legközelebb meg fogja látogatni Weimarban. Ez ígéretét a következő évben be is váltotta, melynek célja azonban nem csak pusztán látogatási tisztelegés volt. Fentebb említett „Max“ operájával teljesen elkészülvén, célja volt azt legelőször a weimari színházban előadatni, melyre akkori-ban ugyszólván az egész németországi zenevilág figyelme irányult. Liszt, a legnagyobb készséggel ígérte meg e részben támogatását és befolyását. Brand tehát a vezérkönyvvel — melyet elutazása előtt e sorok írójánál több meghitt pályatársával megismertetett, — Weimarba zárandókolt, tele a legszebb remények és kilátásokkal.

Pesti barátjai és ismerőseinek egyhangu szerencsekívánatai közt távozott oda, honnan azonban levert kedélylyel és régi hitalapjában megrendülve érkezett vissza.

S itt nevezetes forduló pont állott be életében, mely későbbben véglegesen döntő volt további működési irányá-

nak megváltoztatására. Mint élet és jellemrajz-írója, nem lennék hű előadásomban, ha mind azt, amiről biztos tudomásom van, erre vonatkozólag át nem adnám a hazai műtörténelemnek. Talán csak kevés embernek tárta fel ez alkalommal szívét leplezetlenül. De mert egyike valék e szerencsés keveseknek : kettős kötelességem semmit el nem hallgatni. Lehet, hogy tulságosan szigorú volt saját maga iránt, de lehet, hogy csakugyan teljes meggyőződéssel is csüggött indokain. Nem vitatom. De az tény, hogy Weimarból visszatérve, többé nem az a gondolkodású ember lett, a ki volt azelőtt, s hogy attól kezdve, mindig határozottabban kezdett szakítani saját zeneköltői multjával s egész a rajongásig lelkesült egy új hivatás iránt, melynek szentelendő volt életét.

Határozott híve volt ő az akkor már mindinkább terjedő és emelkedő Wagner — Liszt — iránynak s a kosmopolitikus zeneköltészet terén, e két lángelme, mint eszményképének netovábbja élt lelkében. Minden nagy tudománya és zenészeti ritka képzettsége dacára belátta, — be kellett látnia, — hogy e téren saját teremtménye ereje elégtelen zeneköltői becsérzetét kielégíteni. Ha sikerült volna „Max“ operáját Weimarban színrehozni, s ha azzal elismerést arat a külföldön : meggyőződése, hogy talán nem szakít multjával s továbbá is a kosmopolitikus zene világtengerén evedz. Liszt, a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott ugyan dalműve felett, de mert igen is meleg barátja és jóakarója volt, hiányai s gyengébb oldalaira is leplezetlenül figyelmezteté. Ugy, amint az irva volt, nem tartotta elég biztosnak a sikert színrehozatala esetében. Szóval : az egész dalmű átdolgozását ajánlotta.

Brand belátta a mester indokainak alaposságát s meg is ígérte az átdolgozást, de későbben számot vetve magával, egészen felhagyott vele, nem csak, de csalódási és önbi-zalmatlansági harcában annyira ment, hogy nemcsak kér-déses dalművét, hanem minden egyéb kosmopolitikus irányu kézirateit is a lángok áldozatául dobta. Lehetnek sokan, kik őt ebbeli elhatározásaért kárhoztatták s talán még ma is kárhoztatják. De a következés megmutatta, hogy amit ez által a világzeneirodalom veszthetett, azt nagy mérvben kárpótolta a magyar műzeneirodalomnak, mely ez által benne legkiválóbb uttörőjét s legtöbb oldalú reformátorát találta fel.

Az 1858-ik és 59-ik év kevés följegyezni valót tartalmaz életéből. Napi foglalkozásainak élt, s egy pár ki-sebb keretű magyar férfinégyes-cykluson kívül — mely azonban későbben eltévedt kéziratei közül, — nem is foglalkozott zeneköltéssel.

De annál nevezetesebb forduló pont életében az 1860 ik év, melytől az ő — mint magyar zeneköltő s kritikai írónak — pályája voltaképen kezdődik.

III.

Az 1859-ik év, feltámadási éve volt a magyar nemzetiségnek. A híres és a világ — de főleg hazánk — sorsára is döntő befolyást gyakorolt solferinói ütközet, eldöntötte a kockát az erővel germanizáló abszolút kormány és a magyar nemzet újból feltámadt önállósága felett. A tiz évi sötétséget hajnal s a fojtó abszolutizmus méreg gőzrétegét, tisztító, üde légkör váltotta fel. A haza kövér földjeit ellepett idegen hollósereg széttrebbent; a zsan-dár és policáj-gazdálkodás be kezdte vonni vitorláit s mint a láthatáron emelkedő napfény, meleget és világosságot árasztva szállt fel a nemzeti önérzet és tevékenység dicsfénye. Mindenki érezte, hogy Magyarország egy új aera küszöbén áll s a híres octóberi diplomában az egész nemzet csak kezdetét látta a biztosan bekövetkezni hitt új alkotmányos életnek.

A sajtó szabadabb szárnyakat nyert, az egyleti és társadalmi élet s mozgalmak minden nap szélesebb mérvet öltöttek; s a magyar irodalom minden ágában lázas tevékenység kezdett kifejlődni. Szabad lett a magyar szó s nem volt többé tiltva a magyar zene sem.

Az események véletlen sorrendje úgy hozta magával, hogy az 1860-ik év összeessék, a magyar irodalom

megteremtője: Kazinczy Ferenc születésének százados évével. Egy alkalmi indítványra az egész országban egyhangujelszó lett a „Kazinczy-ünnepély“, s nem volt valamire való város és falu e hazában, mely ily ünnepélyt ne rendezett volna. Oly irányu és szellemü nemzeti tüntetések színhelyeivé váltak aztán ez ünnepélyek mindenfelé, hogy még csak akadályokat sem gördíthetett elébök a még akkor teljesen le nem fegyverzett zsarnoki hatalom. A főváros példájára az egész ország mint vilányútszóra, visszatért nemcsak a magyar nyelv és zenére, hanem még a viseletre is. Alig telt el néhány hónap s már csak hírből ismertük a frakkot és a cylindert. Még az idegen is pörge kalapot és átitatott vett fel, ha az országba jött, mert a folyton növekedő ingerültség ellenében nem volt többé annak megállása. Az országgyűlés egybehívása közel kilátásba volt helyezve. A nemzet minden utolsó ízében határozott erély, egyhangúság és tetterővel nyilatkozott.

Egressy B. „szózata“ — s Erkel F. „Kölcsey-himnusz“ föltámadtak halottaikból s a Rákóczy, Kossuth- és Klapka-indulók hangjai átzengék a léget Kárpátoktól Ádriáig.

Ez időben történt, hogy egy a muzeum disztermében tartott philh. hangverseny alkalmával, Berlioz Rákóczyjának előadása oly frenetikus hatást és lelkesedést idézett elő, minőre talán soha sem volt példa a hangversenyek évkönyvében. A még mindig grassálni erőlködött policia előbb megszorította, későbbben el is tiltotta a nemzeti indulónak nyilvános helyeken, vagy hangversenyekben való előadását. A nyomás, ellenhatást szült, s amaz

időben a közönség minden hangversenyzőtől követelte annak előadását. De egynek sem volt bátorsága demonstrálni a nemzettel s ujjat húzni a még mindig zsarnokoskodó hatalommal. Az egyetlen kivételt Reményi Ede képezte, ki a nemzeti színházban tartott legelső hangversenyében az egyenes tilalom dacára is merészelte azt eljátszani.

A nemzeti fölébredésnek eme — mondhatni — lázas korszakában, semmi sem volt természetesebb, mint hogy egy oly rugékony szellem és tettek után vágyódó művész minő Brand M. volt, sokáig vesztég nem maradhatott. A nélkül is közönyössé válván, előbb folytatta kosmopolitikus műfoglalkozása iránt; kettős ösztönt és lelkesedést érzett a nemzeti tevékenységnek lendületet adni a művészet mezején is.

Ebbeli végleges elhatározására nézve, itt még egy lényeges körülményt kell fölemlítenem.

Az ötvenes évek derekán Szénffy Gusztáv a magyar zene e ritka képességű bűvara és tudója, a hazai lapokban közölt magyar zenészeti cikkeivel nagy mértékben magára vonta főleg a zenei körök figyelmét. Brand még akkor teljes erejéből művelője volt a kosmopolitikus zenének, midőn egy alkalommal közelebbi érintkezésbe jött Szénffyvel e sorok írójánál. Szénffy elméleti okoskodásai és gyakorlati elemzései, ha nem is tértek őt meg egészen a nemzeti zeneirány és így a magyar zene művészeti jogosultságát illetőleg, de mindenesetre jó részben megingatták őt előbbi merev meggyőződésében. — A magyar tudományos akadémia akkori elnöke gr. Dessewffy Emil, nagy mértékben ér-

deklódven Szénffy G. tudományos bűvárkodásai és annak, a magyar zene rendszerének elméleti s gyakorlati kidolgozását célzó terjedelmes műve iránt: megbizta őt, hogy egy pár évig utazza be a magyar koronaországok különböző vidékeit s az azokkal szomszédos országokat, hogy céljának minél sikeresebb elérhetésére kellő anyagokat s adatokat gyűjthessen, s hogy aztán bevégezvén munkáját, azt terjessze be neki, megigérvén a mű kiadására nézve a magyar akadémia pártfogását és segélyezését.

S z é n f f y kutató és adatgyűjtő műutazása két évig tartott. Ugyanannyi időt igényelt a célbavett tudományos munka megírása, melylyel teljesen elkészülve, az 1860-ik év február havában Pestre utazott, hogy azt pártfogójának bemutassa. A bemutatás után áttekintés végett e sorok írójának egy pár hétre átköltözözte azt, oly kéréssel, hogy azután rendeltetése helyére juttassa.

Akkoriban több magyar zeneirónak is alkalma nyilván e nagy figyelemreméltó mű áttekintésére: mindenki egyetértett abban, hogy az napvilágot látva, a magyar zene sajátságai, szelleme, s kezelésére vonatkozó tudományos elvek feltüntetése és biztos meghatározására nézve rég óhajtott világot fogna vetni.

Brand (Mosonyi) Mihály, ki még akkor annak szövege megérthetésére nézve a magyar nyelv kellő birtokában nem volt, annak főleg gyakorlati zenészeti részével s példáival foglalkozott. De éles feifogása és behatolásánál fogva több alkalommal folytatott eszmecserék és szóbeli magyarázatok után csakhamar belátta a mű fontosságát és nagy jelentőségét, s egész odaadással érdekelte magát iránta. Főntebb érintettük, hogy korábbi viszonyai s az

1860. kifejlődött általános nemzeti öntudat és tevékenység már akkor teljesen megérlelte lelkében az eszmét, hogy élte hátralevő napjait, kizárólag a magyar műzene s a hazai műviszonyok kifejlesztésére fogja fordítani. Kevés kellett hozzá, hogy nála az eszme tetté is váljék. Már korábban megkezdett magyar nyelvtanulmányait még erélyesebben folytatta s kevés hónapok alatt erőszben már feltűnő jeleit adá képzettségének.

Szénffynek ez időben Pesten való tartózkodása alatt több ízben számos magyar zeneirő e sorok írójánál bárátságos értekezletre gyűlt egybe, mely alkalmakkor eszmecserék és különféle tervek merültek fel a magyar zene emelése és fejlesztése érdekében. Tevékeny részt vett ez értekezletekben Brand M. is s minden áron sürgette a tettek sorának megkezdését, úgy a gyakorlat mint a sajtó és műirodalom terén.

Rózsaavölgyi Gyula műárus, ki szintén egyik tevékeny s minden áldozatra is kész mozgató tagja volt ez értekezleteknek, indítványozá a többek közt, hogy egyesüljenek a magyar zeneirők s alakítsanak egy társulatot magasabb irányu magyar eredeti zeneművel s kritikai folyóiratok kiadására, ő vállalkozván firmájával a kiadói szerepre. Ez eszme nagy viszhangra talált, s már közel is volt a megvalósuláshoz. De későbbben apró szórshálhasogatásokra és kicsinyleges érdekek tekintetbe vételére tereltetett a dolog, míg végre az a „a hány fej annyi nézet“ széthúzó elméleteinek egymással való meg nem egyeztetetése folytán, az egész eszme elejtetett.

Szerencsésebb sorsban részesült e sorok írójának, már akkor fölvetett s mindenek felett hangsúlyozott ab-

beli nézete és terve, hogy mindenek felett egy zenészeti s irodalmi közlöny alapitassék s indittassék meg, mely az eszméket tisztázza, lendületet adjon a magyar műirodalom kifejtésének s az általános zenészeti izlés és ismeretek terjesztése mellett, főtörekvésül a magyar műzene jogosultsági eszméjének érvényesítését tűzze ki.

Brand (Mosonyi) M. ez eszmét nagy előszeretettel karolta fel, s annak megvalósítását minél előbb óhajtotta, biztosítván annak a maga részéről nem csak szellemi, de — ha kell — még anyagi támogatását is. E tervezett magyar zenészeti szakközlöny eszméjéhez, kivüle még Rózsavölgyi Gyula és Bartalus István csatlakoztak, mely négyes liga aztán azt, 1860. október elsején e sorok írója, mint indítványozónak szerkesztése és kiadása mellett meg is indította.

Mielőtt azonban ez történt, B. M. sajátos tervek szótt fejében s új pályafutását előbb kellően akarta előkészíteni. Mindenek felett egy practikus, világos és kimerítő zeneelméleti munka megírására határozta magát, hogy az a megindítandó zenészeti közlönynek egyszersmind kiegészítő részét képezhesse. Ezenkívül a gyakorlati magyar zeneköltészet mezején is nagy tevékenységet fejtett ki, mintegy előleges beigazolásul óhajtván azt felhasználni azok ellenében, kik szerinte anélkül is kigyót békát fognak rá kiáltani működési új iránya miatt. Német hangzásu nevét is elhatározta letenni s a magyar zeneköltészet és műirodalom terén, mint egészen új ember akart szerepelni.

Nevének átváltoztatása sokkal érdekesebb és sokkal eredetibb módon történt, semhogy azt minden részletében föl ne jegyeznők jelen életrajzunkban. Egész életében ki-

fogyhatlan volt az eredeti ötletekben. De a sok közül ez talán egyike volt a legeredctiebbeknek.

Az 1860-ik év tavaszának vége felé, egy napon a Rózsavölgyi firma műkereskedésében, siestámat tattottam sétagyaloglásom után, midőn az üzlet feje, Rózsavölgyi Gyula a városból visszatérve, e szavakkal üdvözölt: „Isten hozott, éppen jó, hogy itt vagy, valami fontos közleni valóm van veled“, — s kevéssel e szavak után egy szabatos, szép hangjegykéziratot nyújtott át, melyhez a szegedi postaállomást jelző s magyarul írott magánlevél is volt csatolva.

„E levelet s kéziratot — folytatá tovább — éppen ma kaptam, sem a levél írója, sem a zenemű szerzője nem ismeretes előttem: arra kér, hogy ha jónak találom, adjam ki, — persze lemondván minden díjazási igényről — s igéri, hogy az esetben, ha tetszik, még többel is fog szolgálni, egy pár zenésznek már mutattam s mindnyájan nagy elismeréssel nyilatkoztak a mű belbecse felől. Nézd csak át s hallasd te is véleményedet.“

„K a z i n c z y - e m l é k“ — „Magyar zeneköltemény“ Ez volt a zenemű címe s szerzőjeül: „M o s o n y i M i h á l y“ aláírva. A levél udvarias és felette szerény modorban volt írva, s amellet, igen szabatos magyarsággal. Írója röviden előadja benne, hogy falusi lakos, ki a zenével s zeneszerzéssel csak mint műkedvelő foglalkozik. Méltányolván s lelkesedvén a nemzeti mozgalmakra a művészet mezején is, egy szerény kísérettel bátorkodik kedveskedni a magyar műzenének eddigelé jóformán parlagon hagyott terén. Állandó lakhelyeül egy Szeged melletti pusztai tanyát jelölt ki, kérve a kiadókat, hogy

válaszukat azért csak Szegedre „poste restante“ sziveskedjenek intézni.

Amint a zeneművet behatóbb vizsgálat alá vettem, azonnal feltűnt annak szokatlan finom kidolgozása, mely csak a tökéletesen képzett zeneirókat szokta jellemezni. Amellett sajátos eredetiség, művészi vonások, formai tökély és még is magyar szellem lengte át az egészet. A célbavett magyar műzene egy meglepő példánya nyilatkozott abban. Mi sem volt természetesebb, minthogy nemcsak én, de több — ez alatt odaérkezett pályatársam is nagy szemeket meresztettünk reá s el nem tudtuk képzelni, hogy egy pusztai lakos — kinek hírét sem hallotta eddig senki — miként teremthet egyszerre ily meglepő szépségű s hozzá még az eddigiektől egészen elütő magyar műzene-szerzeményt?

„Akárki legyen az ismeretlen szerző, — mondám végre — de hogy egy rendkívül nagy tehetségű és képzettségű zeneköltővel van dolgunk, az bizonyos, kíváncsi vagyok, mit szól hozzá Brand?

— „Még ma át fogom neki adni bírálatul — szolt Rózsavölgyi Gyula — mert magam is kíváncsian várom ítéletét, különben én már elhatároztam, hogy ki fogom adni.“

Brand, e párbeszéd után, több napig nem volt látható. Falura utazott egyik ismerősehez. Nehány nap múlva pedig Rózsavölgyi Gy. ismét ama hírrel lepett meg, hogy miután az ismeretlen szerzővel műve kiadását közölte, az nem késett neki ismét több kéziratot beküldeni, melyek szakértők véleménye szerint még szebbek mint az első küldemény.

„A magyar Gyermekvilág“ 12 életképzongorára“ volt címe a második küldeménynek, melyből négyet, mint az első füzethez valót, azonnal át is nyújtott. Talán mondani sem kell, hogy eme — bár szűkebb keretű, de mesteri — szerzemények még jobban felfokozták az egész zenevilág érdekét és kíváncsiságát az ismeretlen szerző iránt. Rózsavölgyi, valódi ostromnak, s nem szünetelő faggatódzásnak volt kitéve. Sokan — s köztük magam is — azt hitték, hogy csak titkolni akarja az új szerző valódi kilétét. De ő komolyan állítá az ellenkezőt, postai bélyeggel ellátott levelezéseit mutatván. Az egész dolog végre természetesen kezdett feltűnni, miután abszolút lehetetlenséget nem látott abban senki, hogy valaki magát a művészetben a fővároson kívül is ily magas színvonalra emelhesse.

Ez alatt Rrand is hazaérkezett. Legelső teendőm volt őt felkeresni s közölni vele a történeteket.

„Már láttam őket, szólt egész komolysággal s bizonyos nemével a kelletlen örömmek, (melyet akkor érzünk, midőn valamely szép terv kivitelében más által megelőztetünk) s mondhatom, egészen megleptek.“

— Hát még engemet! — felelém — ki azokban egy régi eszményképen megvalósulását látom. Semmit sem óhajtanék jobban, mint színről színre ismerni e magyar zenészeti remeteprófétát, a ki egy hajításra mindnyájunkat így leterített. Nincsen önnek semmi sejtelme, vagy talán plane tudomása, hogy ki lehet e magyar „Straniera“?

„Én is faggattam már Rózsavölgyit, s ha valakinek, ugy nekem elárulta volna a titkot, de ő ép annyit tud,

mint mi mindnyájan. Majd csak feljön egyszer valamikor Pestre, hanem akkor belenézünk ám a szemébe. „Heist fleissig studiren und arbeiten, lieber Alter“ — tévé hozzá biztatólag, s a többi aztán majd meg jön magától.“

Oly ügyesen, természetesen és annyi valószínűséggel volt ez ügy scenirozva, hogy mindenre inkább gondoltak az emberek — s velők én is — mint arra, hogy M o s o n y i alatt maga B r a n d rejlik.

De neki eme névváltoztatási eljárás nemcsak észszerű tréfálgatás, hanem mély lélektani tapasztalat alapjául is szolgált. Az emberek természetében fekszik, hogy nagyobb ujtások, s főleg szellemi reformokkal szemközt, nemcsak sokkal türelmetlenebbek, hanem még részrehajlóbbak is az ismert mint az ismeretlen nevek iránt. Ő jól tudta, hogy művészeti iránya, s működésének gyökeres s nem várt megváltoztatása, sokaknál ellenszenvet, kárhooztatást, sőt üldözést is fog szülni. Ha mint magyar zene-költő, saját neve alatt nyíltan lép a síkra, még azok is elítélték volna és sokkal kevesebb elismerésben részesítik vala, kik különben zeneileg az ellenkezőről voltak meggyőződve. S másrészt maga a magyar közönség sem vonzódtott volna régi nevéhez oly pártatlanul s tartózkodás nélkül, mint imigyen. S ő célját teljesen elérte. Még a legmagyarellenesebb zenészeknek is be kellett vallaniok egy ismeretlen irányában, hogy az említett szerzemények valódi mintaképei a magyar műzenének, s hogy ez irányban, jövője s jogosultsága van. Tökéletesen sikerült neki ez által hátát fedeznie nemcsak az ellenpárttal, hanem még ama magyar zeneszerzőkkel is szemközt, kik külön-

féle előítélet és egyéb személyes indokoknál fogva, már ex principio megtagadták volna német hangzásu nevétől a magyar zeneköltészeti képességet.

A dolog legmulatságosabb oldala azonban csak akkor következett, midőn az említett „Kazincy-émlék“ nyomtatásban is megjelent. A zenészeti körökben egyszerre híre ment, hogy az ismeretlen szerző: Mosonyi Mihály, Pesten van s látogatást is tett Rózsavölgyinél. Szaladtam hozzá, ki megerősíté a tényt oly hozzáadással, hogy nem levén hon, nem is találkozhatott vele, de hallomásból tudja, hogy épen nem oly jelentőségű külsővel bíró egyéniség, minőnek talán mindnyájan képzeltük. Midőn lakásomra tértem vissza, nagy meglepetésemre Mosonyi Mihály látogatójegyét találtam asztalomon. Azonnal vissza akartam adni látogatását; de a háziak azt jelentvén, hogy a látogatójegy csak küldetett oly üzenettel, miszerint ő maga későbbben fogja tenni látogatását: hon maradtam.

Pár órával később Brand lépett be hozzám nyugodt egykedvűséggel, mint mindig. Azonnal elbeszeltem neki a történeteket.

„Nálam is volt, — szólt egészen nyugodtan — de én sem valék hon, mit igazán sajnálók“, s erre a nálam hagyott látogatójegyhez egy hasonlót mutatott fel.

— Látta már a „Kazincy-émléket?“ — mondám — ma jelent meg nyomtatásban.

„Láttam, — szólt Brand — s ha akarja el is játszom.“

Erre a zongorához ült, s kívülről, elejétől végig eljátszta azt, mintha napokig tanulmányozta volna.

Nem tudtam elképzelni, hogy Brand mikor tanulhatta azt meg könyv nélkül, s hogy általában miért tanulta volna meg ily hamar.

— De hogyan tudhatja azt ön már könyv nélkül, — kérdezém — midőn alig egy pár példány került még ki a sajtó alól. Talán a kéziratból tanulta be?

„Nem én.

— De hát honnan tudja?

„Hát hogy nem tudnám — felelé — midőn én csináltam s midőn én vagyok az a Mosonyi Mihály, akitől mindnyájan annyira megijedtek.“

S erre jóízűen kezdett nevetni, ahogyan csak neki volt egyik sajátságos szokása.

Nevettünk aztán együtt sokáig, s főleg azon, hogy hány ember jött ez elmés és ügyesen szőtt tréfa folytán féltékeny zavarba az új ismeretlen magyar zeneköltő miatt, s hogy hányan fogják megbánni azt, hogy égis magasztalták az új nevet, holott ha tudták volna, bizonyára csak ócsárolták volna!

IV.

Régi, ismert nevétől megvállva, Mosonyi M. — mondhatjuk — egész új emberré alakult át. Szokásai, élet- s gondolkodásmódja, művészeti iránya s elvei gyökeresen átváltoztak. A kik azelőtt vele szorosabb viszonyban éltek, alig ismertek reá és sehogy sem tudtak belőle kiigazodni. Némelyek sajnálkoztak tévedésén; mások fejüket csóválták és minden rosszat jósoltak számára. Akik pedig azelőtt nem ismerték, egész odaadással ünnepezték és tisztelték nevét. Az eddig jóformán elvonult életet élt művész, most közlekedő lett, s kereste az alkalmakat, hogy propagandát csináljon új irányának és működési terének. Aki azelőtt művészeti elveit s nézeteit illetőleg, csaknem elzárkozott természetű volt, most nyíltan kardoskodott azok mellett s élces, szikrázó elméjének érveivel és mély tudományával, nem egy keményfejű copfot, vagy tudatlanságában hencegő zenészt és ugynevezett diletáns műtudóst fegyverzett le vagy tért meg.

Főntebb már említettük, hogy minden törekvése oda irányult, hogy a tervezett „zenészeti szakközlöny“ mielőbb meginduljon. Ő, ki azelőtt soha irodalmilag tollat nem forgatott, most, az úgy üdvös volta és győzelme

iránti önbizalomnál fogva annyira fokozódott lelkesültségében, hogy alig várta az időt, belevágni a fejszét egy oly vállalkozásba, melynek sokoldalu nehézségei még a legbátrabbaknak is ugyancsak sok meggondolni valót adhattak.

A nevezett közlönynek megindítása tehát — főleg az ő unszolására és biztatására — az 1860-ik év október 1-re lett. S egy közbejött körülmény, e vállalat kitűzve. megindítását csak még inkább sietteté, s mondhatni elodázhatlanná tévé.

Irodalmi s művészeti körökben ugyanis hire menvén annak, hogy a már említettük négyes consortium egy kizárólagosan csak a zeneművészet érdekeit képviselő szakközlönyt akar megindítani, s hasonló eszmével a színesztet, festésztet s a többi társzművészetek képviselői is foglalkozván ez időben: fölmerült az az indítvány, hogy nem lenne-e célszerűbb, az összes szépművészetek képviselőinek egyesülni, egy egyetemes „szépművészeti lap“ kiadása és fentartására?

Ez eszme népszerűsítése és megvalósítása körül leginkább Egressy Gábor buzgólkodott, ki azelőtt kevéssel volt kénytelen beszűntetni egy évig élt „Szinházi lapját“, kellő pártolás és szellemi munkás hiányában. Egressy, csakhamar tekintélyes pártot is szerzett az eszmének főleg a festészek és színészek közt. A legtekintélyesebb festészek, mint Orlay, Than, Weber, készséggel megígérték közreműködésöket. Az egész ügy csomójának sikeres legombolyítására pedig Szilágyi Virgil vállalkozott, ki „Buda Pesti viszhang“ című lapját szintén beszűntetvén, a tervezett új vállalat-

nál az irodalmi rovatot ajánlkozott képviselni. De az egész vállalat létesülése attól volt föltételezve, hogy sikerül-e az említett négyes consortium zenészetű vállalatát beleolvasztatni ez egyetemes szépművészeti nagy heti lapba? Az értekezletek fonalát előbbi Szilágyi Virgils későbbben Egressy G. vette a kezébe.

Mosonyi, értesülvén a — mindenestre nagy horderejű — tervről, teljességgel nem volt idegen az egyesüléstől oly feltétel alatt, hogy egy közös felelős szerkesztő alatt minden szépművészeti ág saját független vezető, illetőleg társszerkesztővel birjon. E nózetben a a négyes consortium többi tagjai is mind egyetértettek. De épp ez elv érvényesülése volt a legfőbb nehézség, melyre nézve utoljára is szétágazó vélemény-külömb-ségek merülvén fel, az egész vállalat kivitelét lehetlenné tette.

Több értekezet tartatott ez ügyben, melyekben számosan vettek részt a külön művészeti ágak legtekintélyesebb képviselői közül. Volt is aztán vitatkozás minden legkisebb tárgy felett, de mentől többet vitatkoztunk, s mentől többet értekeztünk, annál több nehézség merült fel a vállalat megvalósítására nézve. Abban azonban mindnyájan megegyeztünk, hogy fusio esetében, Egressy Gábor legyen a főszerkesztő.

E vállalat elejtését — melyre nézve azóta sem tudtak az egyetemes művészeti ágak képviselői egy közös lépéssel előhaladni — leginkább az okozta, mert főleg a a festészek között nem tudott létrejönni a megállapodás az iránt, hogy kik legyenek kötelek a festészeti rovatot minden héten kéziratok, rajzok és ábrákkal ellátni. Aztan

meg a zenészettel gyűlt meg a baj, mely egy teljes ívet követelt hetenként magának. Ezt sokalták s nem is hitték betölthetőnek, amit meg a zenészek vettek zokul. De a vállalat financialis kérdésénél is sok oly nehézség merült fel, melyet előre nem lehetett eligazítani gyakorlati tapasztalás nélkül. Aztán meg az egyes ágak szellemi iránya s elvi kérdései felett is sok eltérő nézet mutatkozott. Szóval: egy egész bonyodalmi tárházra volt az illetőknek kilátásuk, melyből rövid idő múlva ismét csak szakadás s szétválás következett volna.

Mosonyi jókor belátta mindezt s magunk közt határozottan a fusió ellen s az önálló független zenészeti közlöny mellett agitált. Rószavölgyi Gy. főleg a financialis bonyadalmak elkerülése végett nem volt barátja a fusió-nak. E sorok írója is egyedül az egyetemes szépművészeti erőknek egy célra való egyesíthetése szempontjából pártolta az egyezkedést; de az önállóság s az elvi kérdéseknek legkisebb feláldozása nélkül. Ezt azonban nem látván a fusiónál biztosítva, teljesen csatlakozott Mosonyi nézetéhez.

A következőzés aztán meg is mutatta, hogy a zenészek consortiuma birt legtöbb életképességgel a többi közt.

De mielőtt Mosonyi, mint az 1860-ik év október 1-én megindított „zenészeti közlöny“-nek főmunkatársa annak ideje nagy részét feláldozta volna, még a magyar zeneköltészet mezején fejtett ki bámulatos tevékenységet.

Mosonyi, épp oly magasan szárnyaló mint gyakorlati szellemével, új pályájának mindjárt kezdetén belátta, hogy a legszebb elméleti cikkek s a legtudományosabb

értekezések, vitatkozások sem fognak használni semmit is a cél elérésére, ha azok egyszersmind kézzelfogható s a kételkedőket gyakorlatilag is meggyőző alapokra nem lesznek fektetve.

A magyar zenének legmagasabb művészeti jogosultsága és kifejleszthetése az uralkodó zeneiskolák és irányok mellett: rövidbe foglalva, ez képezte első sorban a közösen megindítandó zenészeti szakközlöny fő-hitágazatát. Merész jelszó volt ez akkoron, hozzá még egy oly zászlóra írva, melynek harcosait még előbb a küszöbön álló küzdelem tüzeiben kellett képezni és megedzeni. Mindegyikre valóban egy-egy titáni harc várakozott s mindeniknek el kellett készülnie a megtámadások, a félreértések, a gúny, a megvetés és a lenézés mindennemű nyilaira. A pusztaság és okoskodás itt magában véve nem sokat használt, s talán csak arra szolgált volna, hogy az úgy is primitív és zürzavaros fogalmakat, véleményeket még az inkább összezavarja s még inkább messzebbre terelje az ohajtott utról.

A világ, a közvélemény olyan, hogyan nem csak egy oly abstract s lényegében csak kevesektől átértett dologban mint a művészet, hanem még a legcsalhatatlanabb tudományban — minő pl. a csillagászat — sem hisz el addig valami merészebb állítást, míg arról kézzelfogható s érzékeivel gyakorlatilag is észlelhető eredmények által nem szerez magának kellő meggyőződést.

Magyar műzene, mely a zeneművészet eddig ismert és gyakorlatba vett minden műformájában előállítható legyen: erről akkor még a legműveltebb magyar ember sem mert álmodni is. De hogyan is hitte volna el an-

nak lehetőségét, midőn magasabb művészi értelmében arra sehol példát még nem látott?

A nemzeti színházban a negyvenes évek alatt divatba jött népszínművekbe vegyített magyar népdalok, az egész ország uralkodó ízlését képezték. Erkel Ferencnek akkor még csak „Báthory” s „Hunyady” operáját ismerte a világ s abból is csak ama részletek forogtak a magyar nép ajkán, melyek a könnyen felfogható népiesb rhytmus keretébe illettek. A mi e dalművek valódi meseteri s műzenei részleteit illeti, azokat nagyon kevesen értették s tudták méltányolni. Egressy Béni szélesbírt keretű és a megszokottnál magasabb lendülettel bíró dalai, igaz, hogy szerencsés vegyületét képezték már akkor is a magyar népdalnak, s az ebből nemesebben kifejlődni törekedő műzenének: de azok szerzőjüknek zenészeti készületlenségénél fogva, melylyel azokat a világba dobta, éppen nem szolgáltak még meggyőző tényekül arra nézve, hogy a követelő tudósabb zenészek igényeit kielégítsék. Valami újat, eddig még nem létezőt, s a műzene fogalmának mindenben megfelelő műveket kellett felmutatni, hogy ugy a közönség, mint a követelő zenevilág odáig juthasson, hogy alkalma nyíljon észlelni, gondolkodni, összehasonlítani, szóval: hogy ítéletét képezhesse.

S Mosonyi épp’ e szerfelett nehéz munkára vállalkozott. Azonban — be kell vallanunk — oly sikerrel, mely nevét fényesen megörökítette a hazai műtörténelemben.

A már említett zongoradarabok után, mindjárt négy füzetet adott ki, szintén zongorára ily cím alatt: „Tanulmányok zongorára, a magyar zene előadása képzésére.

Mosonyi e ritka műbecsű füzeteket tájékozásul rövid előszóval látta el, s mindjárt kezdetben így szól: „e tanulmányok célja: szélesebb tért nyitni a magyar zenészetnek. Hogy e célomat elérhessem, igyekeztem a dallamokba különféle érzést, jellemet önteni, az összhangosítást s átmeneteket alakítását több változatossággal kezelni, ugyszintén a műformának nagyobb kiterjedést adni, stb.“

E rövid magyarázó szavakból is kitűnik, hogy Mosonyi e tanulmányokkal nem az ujjak technikájának kiképzését célozta. Főszempontul az lebegett előtte, hogy először: kisebb-nagyobb műformában felmutassa a zene elemeinek művészi idomíthatását s mint ilyenek, a magyar zeneszerzőknek mintaképekül szolgáljanak, s másodsor: hogy a magyar zene kimerithetlen gazdagságu rythmikájának feldolgozásával a különböző kedély- és érzeményszerűségek feltűntethetését s visszatűkrözhetését gyakorlatilag is beigazolja a kosmopolitikus zenészeti termékekkel szemközt.

E tanulmányok 20 darabot tartalmaznak, s mindegyik más más rythmikai képleteket mutat, s mindenik bizonyos eszményi képet tüntet fel. Van köztük vidor, szeszélyes, búskomor, ábrándos, mélységes érzelmű, szóval: a zenészeti kifejezés mindennemű árnyalata feltálalható bennük. Emellett műformailag oly tiszták, átlátszók s kerek kidolgozásuak, s mi legfőbb: annyira magyaros zamatuak, hogy nincs zenész a világon, aki azok

magas fokát és műbecsét megtagadhatná, s a ki azok után még továbbra is kétségbevonhatná — elfogultság, vagy honok ellenszegülés nélkül -- a magyar zene művészeti jogosultságát.

Oly ritka gyöngyei azok nemcsak a magyar, de mondhatni, az egész általános zeneirodalomnak, hogy maga *W a g n e r R i c h a r d*, — a ki pedig csakugyan válogatós és szűk marku a németen kívül más nemzetiségi zenészeti termékek méltánylásában — 1863-ban Pesten való időzése alkalmával, egy hozzám, mint a „Zenészeti lapok“ szerkesztőjéhez intézett nyílt levelében a magyar zene jogosultsága és nagy jövője érdekében, a többek közt Mosonyi eme tanulmányairól oly elismeréssel nyilatkozott, melynek ellenében nagyon kevés nyomatékkaal bírhatnak, mind ama ellenlábasak kicsinylő véleményei, kik Wagnernek még csak árnyékával sem állanak egy színvonalon.

Nem lesz talán érdektelen, egész terjedeimében ide iktatni Wagner erre vonatkozó szavait, melyek így hangzanak:

„Hogy minő változatosságot s kifejezési jelentékenységet lehet eredményezni, továbbá, hogy a népzenében „rejlő őseredeti gazdagságot, szabatos művészi kezelés által mennyire lehet belbecsében emelni, nemesbiteni és sokszorozni: épp erről meglepőleg örvendetes bizonyosságot nyújtottak nekem a velem közlött „magyar zenészeti tanulmányok.“ Sőt, hogy a valóban jellemzetes művészi „feldolgozás, miként képes a még tökéletes nemzeties elemből csaknem bevégezett tökélyű műzenészeti termékeket „alakítani, erre példa *M o s o n y i M.* „*T a n u l m á n y o k*“ című műve 2-ik füzetének 13-ik számú darabja.

„Ki ne ismerné fel ebben — mely másrészt feltűnő hiven
 „tükrözi vissza a magyar „Lassúk“ eredeti típusát — ama
 „szellemet, mely Bach Sebestyén phantastikus előjátékait
 „átlengi? — Valóban, éppen a magyar népzene rythmikai
 „s harmoniai sajátásaiba való mély behatolás, feltűnő
 „természetszerű bizonyítékokat nyújt a műzenében hasz-
 „nálni szokott rythmikai képletek s öszhangzatosítások he-
 „lyességére nézve, melyek csak is az e téren lehetséges
 „elméleti copfok előtt válnak megfoghatlanokká s megen-
 „gedhetlenekké“ stb.

Igy nyilatkozott a 19-ik század egyik legbámulato-
 sabb lángelméjű zeneköltője M o s o n y i felett, kiről pe-
 dig honfisi pályatársai közül számosan azt tartották, hogy a
 művészeti tevelygés és eszelősködés terére lépett, midőn
 felhagyva a kosmopolitikus zeneirodalom Danaidák-hor-
 dója töltögetésével, a magyar műzene jogosultsága és hi-
 tele megalapítására fordítá mély tudományát és páratlan
 ügybuzgalmát.

Mosonyi nevezett „tanulmányok“ című műve azonban
 meg mai napig sem részesül ama általános elismerésben
 hazánkban, melyre oly annyira érdemes. Pedig nem lenne
 szabad annak egy magyar zenész és jóra való műkedvelő
 zongorájáról sem hiányoznia.

Maga Mosonyi annyira átérezte azok műbecsét, hogy
 később „Szép Ilonka“ című magyar dalművében
 több számot felhasznált belőlök s gyöngyörű klaszikus
 stílusú magyar operai részleteket alakított azokból. Ilye-
 nek: — hogy többet ne említsünk — a 3-ik felvonás
 megragadó szép négyese, s a 4-ik felvonás megható gyász-
 indulója, egyedül zenekarra, melyek e tanulmányok közt

is feltalálhatók. A Wagner által kiemelten kívül, kiváló műbecscsel bírnak még e füzetekben a „R o m a n z e“ (3-ik füz.) „C s a l o g á n y g y á s z d a l a E g r e s s y B. felett“ sa „P a t r i a r c h a i l a g“ címet viselő, (4-ik füz.), melyekben igazi magyar költészet párosul a mesteri formakezelés és kidolgozással.

Azonban Mosonyi ez időben, nem csak a magyar zongorairodalom nemesbitésére fordítá figyelmét. Termékeny, beható szellemével s ritka magas foku technikai képzettségével átkarolta a műformák minden ágát; a daltól, az átíratoktól elkezdve, a dalműig, a kantátéig s a nagyobb keretű zenekari művekig, elanyira, hogy midőn műirodalmi s műkritika dolgozataival későbbben számos éven át gazdagítá a „Zen. L.“ hasábjait, nem létezett többé műág vagy válfaj, melyre nézve elméleti tanait gyakorlati műtermékekkel is ne lett volna képes támogatni. S általános elismert tekintélye e kettős alapu működésre volt építve, mely előtt meg kellett hajolniok még legengesztelhetlenebb ellenfeleinek is. — Tekintsük most magyar zeneköltői működésének legkitünőbb s legnagyobb-szerű eredményeit.

V.

Az 1860-ik év nyarát, Mosonyi nagyobbszerű zenekari magyar zeneművek írására használta fel. Különösen sulyt kívánt fektetni arra, hogy philharmoniai vagy más zenekari nagy hangversenyek alkalmával a magyar zeneirodalom is képviselve lehessen oly művekkel, melyek hasonló céloknak megfelelnek.

S e részben sajátos eltérő nézetet követett attól, melyet a zongorairodalom terén tanusított. Mert, míg amott — mondhatni — a legegyszerűbb formákat, s a legkönnyebben felfogható, megérthető irmodort vette zsinórmértékül: itt egyszerre a legnagyobb egyszerűbet merészelte.

A magyar nyelvben már ekkor folyékony jártassággal birván, Mosonyi a régibb és újabb magyar klasszikus költők műveit is nagy lelkesedéssel tanulmányozta. Kiváló előszeretettel viseltetett pedig K a z i n c y F. mint a magyar irodalom első úttörő reformátora művei iránt. „A m a g y a r o k t i s z t u l á s i ü n n e p é l y e a z U n g v i z é n é l,” című nagyobb keretű költeménye, különösen megragadta s felkelté zeneköltői fantáziáját. Azonnal el is határozta magát, hogy azt megzenésíti egy magyar Cantaté műformájában, melyre e költemény,

együttesei és külön személyekre vonatkozó egyes versszakainál fogva kiváltképpen alkalmasnak tetszett előtte.

Mosonyi a legnagyobb lelkesedéssel fogott a munkához s egy pár hó alatt már egészen elkészült vele. Még pedig minő sikerrel! Oly sikerrel, minő egy oly zeneköltő munkáját képes csak koronázni, ki amellet, hogy tökéletesen ura a zeneköltészet technikájának, egész lélekből tud lelkesülni tárgyáért s abba szive, költészete, s képzelme minden nemes vonását s gazdagságát beleönteni.

Mosonyi szóbanforgó művét, az ő magyar zeneköltői működésében, a legfigyelemre méltóbb kimagasulásnak nevezhetjük. Terjedelmesebb zenekari bevezetéssel kezdődik az. Utána férfi, női s vegyes karok magánénekek, sopran, alt, tenor s alhangra váltakoznak, megszakítva sokszor tiszta instrumentális részek által. Természetesen, a háttért mindig teljes zenekar képezvén.

Mosonyi e remekműve s az ő magyar zeneköltői működésének egyik legméltóbb emlékköve: mindekkorig még teljesen ismeretlen a magyar közönség előtt. Neki sajátságos „pech“ je volt e művével. Még életében több ízben volt már előadásra kitűzve, de mikor betanulására vagy előadására került volna a sor, mindig jött valami közbe, ami megakadályozta. Mindjárt megírása után a pesti zenede tervezte előadni. Későbbben azonban — nem lévén Mosonyi valami grata persona annak körében — elállott e szándékától. 1861-ben, hol a philharmoniai hangversenyek még nagy pártolásban részesültek nálunk, s hol Mosonyi Erkel Ferencsel, mint e hangversenyek akkori teljhatalmu igazgatójával legbensőbb viszonyban állt, (ké-

sőbbben, fájdalom, e gyöngéd viszonyt évekig tartó szétválás és széthúzás váltotta fel, miről alább bővebben szólandunk) közel kilátásba volt helyezve, hogy e művét a philharmonikusok fogják előadni. De akkor még a zenede növendékein és a nemzeti színház karénekesein kívül még nem volt úgy kifejlődve Pest-Budán a dalének és zeneegyleti élet mint jelenleg. S mert a mű hatása leginkább a számos és helyüket jól megálló vegyes karokra van fektetve, Mosonyi ilyenek nélkül maga sem óhajtotta az előadást. Egy pár év múlva a pesti zenedének több ügybuzgó tagja állván a philharmoniai hangversenyek élire, hogy egy pár nagy zene s énekkari hangversenyt rendezzenek: azok szintén tervezték e mű előadását. De Mosonyi meghasonlásban élván úgy a zenede mind a philh. társulattal: hallani sem akart a terv megvalósításáról.

1865-ben, midőn a pesti nemzeti zenede negyedszázados jubileumát az egész fővárosi zenevilág, s így Mosonyi is melegen felkarolta, mit különben főleg Liszt F. „Erzsébet“ oratoriumának első előadása — szerzőjének személyes igazgatása alatt — eredményezett, mely jelszó alatt párt és nézetkülönbség nélkül egyesültek az összes művészeti s zenészeti erők, az ünnepélyt rendező bizottság határozott akarata volt végre e művet is bemutatni az ország, s a messze földről is ide sereglett idegen vendégeknek.

Hanem itt ismét meg kellett törnie a jó szándéknak Mosonyi tulszerénységén s azon, általa is hangsúlyozott indokon, hogy az úgy is kimért drága időt egészen Liszt epochalis műve betanulására kell fordítani.

Midőn a budai ének- és zeneakadémia életbe lépett,

e műegylet többször megkísérlé Mosonyit e műve áten-gedésére birni, hogy azt méltóan előadhassa. Mosonyi is-mét csak kitérőleg válaszolt, húzta, halasztotta a dolgot, főkfogásul hozván fel a nevezett műegyletnek még nem elég erős és önálló zenekarát.

A „pesti zenekedvelők egylete“ 1869-ben újból megalakulván és megszilárdulván, egyhangulag Mosonyit választá karnagyául, ki e fejlődő egylet iránt — szemé-lyes viszonyoknál fogva is — mindig a legnagyobb ro-konszenv és ügybuzgalommal viseltetett. A nevezett egy-letnek nem csekély feladata volt Mosonyit e fontos állo-más számára megnyerni. Ő egész életében kerülte a nyil-vános szereplés színterét s habár a vezérszerep, a zené-szeti tábornoki rang, senkit jobban meg nem illethetett, mint épp' őtet: elve volt csak a sorban s nem a sorok élin harcolni. De miután be kellett látnia, hogy a neve-zett egylet ajánlata s kérelme visszautasításával egy-szersmind annak talán egyidőre feloszlását is eredmé-nyezi: nehéz szívvél bár, de még is elfogadta annak karnagyi állását, azonban csak is ideiglenesen, míg nálá-nál — mint szerényen mondá — alkalmasabb egyén nem találkozik. Meg is ragadta aztán az első alkalmat, hol megkönnyebbült szívvél adta át a karnagyi pálcát az ép oly érdemdús mint jeles képzettségű T h e r n K á-r o l y n a k.

Rövid — csak pár hónapra terjedt — karnagyko-dása alatt, a legnagyobb buzgalom s mondhatni önfelál-dozással vezette ez egylet próbáit, s ez idő alatt maga buzgólkodott szóban forgó magyar Cantatéja betanításá-ban is. Midőn már odáig vitte, hogy belőle a főpróbákat

is megkezdhetette: akkor lelépett állomásáról s ismét félretétette a művet s azt jobb időkre kérte halasztatni. Az egylet és az egész zenevilág nehéz szívvvel vette ez újabb szeszélyét, de mert ellene tenni nem akart, beleegyezett az elhalasztásba.

S így történt, hogy e kitűnő művet még mai napig sem ismeri a közönség a magyar zeneirodalom legnagyobb hátrányára

Bővebben foglalkoztunk Mosonyi e műve történetével. Résztint, mert az, a figyelmet mindenek felett megérdemli, résztint pedig, hogy ismételve fölhevjuk rá a fővárosi műtestületek figyelmét. Mosonyi, élete legutóbbi éveit mondhatni csaknem kizárólagosan a z e n e k e d v e l ő k e g y l e t é n e k szentelte. Nemcsak tevékeny részt vett annak sorsában és gyakorlataiban, hanem zeneköltői munkásságát is egyedül annak tekintélye és műsora érdekésítésére szentelte. Mellette mellőzött, elhanyagolt mindent s nem ismert más művészi ambitiot, mint ez egyletet tekintélye és befolyásával emelni s szilárd alapra segíteni.

A pesti zenekedvelők egyletének azért nem volna szabad az ő nevét egyszer is leszorítani nyilvános hangversenyei műsoráról. Annál kevésbé pedig késedelmezni egy oly műve méltó bemutatásával, melynek dicsőségéhez már egyszer ugy is közel állott, s melynek bemutatása épp' őt illelné meg erkölcsileg első sorban. — —

Egészen más sorsban részesült Mosonyi másik nagyobb keretű zeekari magyar műve, mely „S z é c h é n y i g y á s z” címen először került előadásra dec. 16-án, 1860. egy philharmoniai hangversenyben.

Akik tanui voltak ez előadásnak, még emlékezhetnek ama fényes sikerre, és lelkesült fogadtatásra, melyben akkor e műve részesült.

Az egész ország még mély gyászban volt a nagy magyar hazafi nem várt tragikus halála folytán. S e remekmű oly hiven, s oly mély drámai hatással tükrözte vissza a nemzet akkori fájdmát, hogy általa Mosonyi egyszerre a nemzet ünnepelt zeneköltőjévé vált. S ezt nemcsak az akkori nemzeti érzelmek, hanem a mű valódi belbecsénél fogva is méltán megérdemelte. Mert eme első nyilvánosan bemutatott nagyobb keretű s magasabb színvonalu magyar zenekölteményével egyszerre lefegyverezte mindazokat, kik nem hittek az instrumentális magyar műzene életképességében. Viharos tetszést aratott az akkoron s ismételtetett is. A kritika egyhangúlag elismerte a magyar zeneirodalom egyik forduló pontot képező gyöngyének s későbbben zongora-kivonatban is megjelenvén R ó z s a v ö l g y i és társa kiadásában, a legszélesebb elterjedés s méltánylásban részesült. Formai kerektség, kifejezési igazság, mesteri hangszerelés és színezés, tiszta magyar szellem és megható dallamosság, egyaránt fényes tulajdonait képezik e műnek, mely későbbben is valahányszor nyilvános előadásra került, soha sem téveszté el hatását.

Mosonyi e zenekari műve akármely klasszikus hangversenyek műsorán is méltó helyet foglalhat, s legfényesebb bizonyítéka az ő nemzeti új irányára fektetett művészeti elveinek, melyekért valóban méltó volt elhagynia kosmopolitikus phantazmagóriáit s beállnia tisztán magyar nemzeti zeneköltőnek.

De lássuk további nagyobb magyar zeneműveit.

Mosonyi, midőn a philharmoniai hangversenyek érdekében elhatározta magyar zeneköltői működését latba vetni: ebbeli határozata, egyszerre többilynemű mű megalkotásában nyert sikeres nyilvánulást.

Fentemlitett és jellemzett „Széchenyi gyászán“ kívül még két más hasonnemű zenekari művel is gazdagította a magyar zeneirodalmat. Ezek egyikében, — mely „Ün-e-pi-n-y-i-t-á-n-y“ címet visel, — a „Szózatot“ dolgozta fel, úgy azomban, hogy azt egy szélesebbre szótt eredeti lassu s mint középtétel, egy vidorabb, pattogóbb rhythmusu rész előzi meg, s csak azután következik rá a „szózat“ egy nagy zenekar teljes szingazdagsága és tömörségével feltüntetve.

E nyitány legelőször 1861. jan. 6-án adatott elő egy philharmoniai hangversenyben, hol az szintén a legméltóbb elismerésben részesült. Ez időszakban, a hol csak legcsekélyebb alkalom mutatkozott, minduntalan lehetett a „szózattal“ találkozni. A nép minden ünnepélyes alkalmal, sőt minden nagyobb összejövetelnél is azonnal énekelte. Temetések, bankettek, diszmenetek vagy más efféle nyilvános mozzanatok végbe nem mehettek annak elzengése nélkül. Imádság lett az a magyar nép ajkán, melylyel ébredt, élt és ha a sors úgy kívánja, meg is halt volna. A népzeneészek, a dalegyletek, a hangversenyzők, ha nem azzal kezdék, de bizonyára mindig azzal végezték előadásukat. Mi sem volt tehát természetesebb, mint hogy e nemzeti himnusz akkoron oly elterjedést nyert úgy a nyilvános, mint a magánéletben, hogy minden alakban elárasztá az országot. A szózat felett ábrándokat,

változatokat, átiratokat írni: valódi maniája lett még a legutolsó zeneszerzőnek is.

Mosonyi, mint az akkori időszak nemzeti mozgalmainak egyik leglelkesültebb művészeti tényezője, szintén nem maradhatott hátra az általános „szóziati“ eszményítésben, valamint, hogy kérdéses zenekari műve — mely később zongorára is megjelent négy kézre — csakhamar a legnagyobb elterjedésnek is örvendett. nemcsak, hanem több nyilvános nagyobb zenekari előadások alkalmával mindig ott szerepelt a műsoron.

Harmadik enemű műve ez időszakból azomban soha sem jött napvilágra. Pedig méltó testvér volt az említett kettő mellett. Ennek címe volt: „a magyar honvéd győzelme és keserve“, szintén nagy zenekarra. — E sorok írójának alkalma volt e művel még akkor megismerkednie, midőn Mosonyi annak hangszerelését még egészen be sem végezte. A mi az eszme főnségét és a kidolgozás eredetiségét illeti, azt mondhatni, hogy azt talán mind a három közt leginkább megilleti az elsőség. Hogy Mosonyi e művét miért {nem igyekezett aztán később nyilvánosan bemutatni, s azt szélesebb körben is megismertetni? Ennek okát soha sem voltam képes tőle határozottan megtudni. Hogy teljesen elkészült vezérkönyvével: az bizonyos, mert egy ízben volt alkalmam azt látni is. De kezéből soha ki nem adta. Később mindig csak úgy elsuhant beszédében e tárgy felett, ha interpelláltam, s látszott rajta, hogy nem óhajtja annak közzétételét. Hátrahagyott kéziratái közt kétségkívül meg kell annak lennie, ha csak szándékosan meg nem semmisítette, mire nem egy művét kárhoztatta, ha

azzal vagy meg nem volt elégedve, vagy nem tartotta azt — bármily okból — időszerűnek a nyilvánosságnak átadni. Minden esetre érdemes volna bővebb tudomást szerezni felőle azoknál, kik hagyatéka felett rendelkeznek.

Mosonyi, mind eme eddig elsorolt magyar zenészeti műveit 1860 ik évi október 1-éig szerzette. Ez időtől kezdve aztán majd egy évig szünetelt zeneköltői működésében, s egyedül néhány kisebb keretű, zongorára szerzett népdal-átíratra szorítkozott, melyek mint mellékletek jelentek meg az okt. 1-től (1860) kezdve megindult „Zenészeti Lapok“ mellett.

Innen kezdve, ritka s mondhatni bámulatos tevékenységet fejtett ki az irodalmi téren, mint kritikus, elméleti zeneíró, aesthetikus, tárcász és zenészeti humorista. Ő, ki eddig mint író soha sem foglalkozott a tollal: egyszerre kilépett, s rövid idő alatt oly tekintélyes írói nevet tudott magának kivívni, minőre a nálánál sokkal gyakoroltabb írók sem tudtak mindig szert tenni.

Vezér-, kritikai-, elemzési-, szépirodalmi s humoristikus cikkeinek oly sajátos hangot, formát s vonzerőt tudott adni, hogy — gyakran túlságos hosszúságuk s eltérő kicsapongásaik dacára is — mindig leköték az olvasó figyelmét, ki azokban mindenkor eszmegazdagságot, eredeti s találó ötleteket, finom élceket és vágásokat, s mi legfőbb : mindenkor tanulságos dolgokat találhatott. Irodalmi munkásságát csupán csak a „Zenészeti Lapok“ hasábjainak szentelte, s csak nagyon ritkán — különös alkalmakkor s valami nagyobb fontosságú művészeti dolgok megvilágítása szempontjából — folyamodott

más lapokhoz is, melyek mindig készséggel nyitották meg hasábjait cikkeinek, s melyek ezenkívül is sokszor reflectáltak e „Z. L.”-ban közölt műnézetei vagy indítványaira.

Mint a ki tökéletesen tisztába volt tárgyával s eszmével, Mosonyi mint író és kritikus, a leghatározottabban lépett fel, s minden irányu cikkében csak egy cél lebegett előtte; felkölteni az általánosabb figyelmet és műérzékét a magyar olvasó közönségben, felbuzdítani a fiatal magyar zeneirókat a komoly tanulás s munkásságra, előre sarkalni a hazai művészet tekintélyesebb képviselőit és műintézeteit a korszerű reformok követésére s általjában oda hatni, hogy a magyar zeneművészet és zeneköltők szellemileg oly színvonalat foglaljanak el a hazai irodalom, a társzművészetek és a nemzet egyéb előhaladási műveletei mellett, mely azok tekintélyét, befolyását és nemzetiségi horderejét megszerezni és biztosítani legyen képes.

E célja követésében azonban nem mindig használt egyenlő fegyvereket. Sokszor túlságosan elnéző és kiméletes volt a gyengék, és túlságosan szigorú, sőt gyakran kiméletlen az erősek irányában. Azt hitte, hogy az ellenkező tényezőket is egy mederbe lehet szorítani egyenlő szép vagy kemény szavakkal. Ebbeli csalódásai aztán gyakran szélsőségekre ragadták. Kritikai dolgozataiban — mások felbuzdítása s előrenajtási vágyában — nem egyszer tévesztette el a kellő mértéket a túlságos dicséretetek osztogatásában. S mert szerette a parabolákban való írást és beszédet, valódi gondolatait s véleményeit gyakran csak azok előtt árulta el, kik a sorok közt is

tudtak olvasni, míg az illetők nem egyszer láttak tömjén-füstöt ott is, hol valósággal csak orrcsavaró erős kengőzt érezhettek volna. S ez eljárása — melynek későbbi épen nem üdvös következéseiről a legerősebb érvelés sem volt képes őt meggyőzni — nem is termette meg mindig az általa óhajtott gyümölcsöket. Az ugynevezett naturalista kompozitorok vagy a félműveltségű, de annál jobban elbizakodó zenészek, egy hozzá hasonló tekintély által kiemeltetve, még inkább felfújták magukat üres gögjükben, s kérkedő művészeti tőkét csináltak a maguk számára Mosonyi hízog szavaiból, s nem egyszer történt meg az is, hogy aztán Brutusokat nevelt saját keblén, kik ő irányában aztán hálából bezzeg nem kimélték a legmérge-sebb török éleit sem.

Neki minden önzetlen nemes lelkülete, jóakarata és lelkesedése mellett is sajátságos irányzata, hogy ugy mondjam, politikája volt a tehetségek megítélése és pous-sirozásában. S e tekintetben minden széles tudománya, s nagy emelkedettségű világnézete mellett is, sokszor apró igénytelen körülmények vagy tények, feltűnő elhajlítás eljárást eredményeztek ítélete és tetteiben. Középszerű, sőt gyakran zérus színvonalán álló zenészeket, kezdő naturalistákat mint jövendő portentumokat mutatott be; míg a valóban ritkább tehetséget mutatók irányában szük-marku vagy kétértelmű volt az elismerés osztogatásában. Azt hitte, hogy szellemdús és többszinű magyarázatra is szolgálható kritikai cikkeit mindenki úgy érti, a mint ő képzelte. Pedig épp az ellenkező állt be. A megérthető hízelgőt mindenki kivette abból, s csak azzal kérkedett, míg az élesebb és elrejtettebb értelmű kifejezéseket tel-

jesen ignorálták. Nem egy példát tudnánk felhozni, hogy a kiket kezdetben buzditásul túlságosan eldicsért, s kiknek nagy jövőt is ígért, még mai nap is csak ott állanak a naturalismus, vagy a zenészeti tudatlanság színvonalán, a hol akkoron. A kiket pedig ellenben vagy észre sem vett, vagy csak tartózkodva és hidegen bánt el velük, azok ma már szép nevet vívtak ki maguknak a magyar zeneköltészet terén.

Különös előszeretettel viseltetett a vidéki kompozitorok, népzeneszerzők és félműveltségű zenészek iránt. Az ilynemű — sokszor felette ügyetlen — szárnypróbálgatásokat nagy tekintélyű moecenássága alá vette, nyilvános cikkeket irt felettők s nyilvánosan is kijavította zenészeti hebegéseiket, biztatván, sarkalván őket a komoly tanulásra. Azok, kik vele az irodalmi pályán solidaritásban álltak, mind ezt szívesen elnézték neki, mert meg voltak győződve, hogy csak a jót és üdvöset akarja. Ha sokszor túlságig vitte ebbeli rögeszméjét s figyelmeztették a veszedelmes politikára, mindig azt szokta volt válaszolni, hogy: „vagy kiválnak idővel, s akkor megérdemelték a túlkiemelést, vagy ha nem, akkor fenmaradt tudatlanságukkal úgy sem ártanak még a légynek sem.“ A következő azomban megmutatta, hogy Mosonyi sok ily vadzszeni irányában csalatkozott s közülök sokan igaz, hogy a légynek nem, de a magyar zene ügyének nagyon is ártottak!

Mosonyi irodalmi működése azomban, dacára eme eljárása kedvezőtlen következményeinek, még is nagy lendület t adott zeneművészeti viszonyaink fejlesztésének. Sok oly eszmét és indítványt hozott forgalomba, melyek,

ha akkor mindjárt nem is, de későbbben megtermék az üdvös magokat.

S itt, az ő élet s jellemrajzának hű kiegészítéseül s az ő működésével kapcsolatban álló eredmények feltüntetéséül, (hogy eme műtörténelmi leírásunkat, az egyoldalúság, vagy még élő személyek iránti tekintetből, a tények hű elsorolásának mellőzési vádja ne érhesse) el kell mondanunk sok oly dolgot, viszonyt és eseményt, melyek jelenleg észlelhető zeneművészeti viszonyaink állására kellő világot vetnek.

Hogy itt neveket s személyeket nem mellőzhetünk, az természetes. Igyekezni fogunk azomban — a mennyire csak az emberi tulajdonnal megegyeztethető — a lehető legtárgyilagosabban eljárni, s Mosonyi egyénisége megítélésében is épp úgy követni a pártatlan irányt, mint, ha kell, azok irányában is, kiknek neveit egy vagy más tárgyban az övével fog kelleni összefüggésbe hozni. Mert célunk nem az élő érdekek legyezgetése vagy kielégítése, hanem egy oly művészeti egyéniség életének kellő és igazságos világba való helyezése, kinek a hazai művészet a legméltóbb elismeréssel tartozik.

Csalhatatlansági dogmát nem vallunk a magunk részére mi sem, s bárkinek szabadságában áll a tényeket, személyeket vagy eredményeket a miénkkel talán ellenkező oldalról is megvilágítani. Az idő, a műtörténelem aztán bizonyára ki fogja szolgáltatni ebben is mint másban, az igazságot.

VI.

Tizenegy év, nagyon kevés egy nemzet életében annak valamely elhanyagolt szellemi téren tett mulasztásai helyreépítésére, annál inkább pedig ép oly eredmények felmutatására, melyek értékét aztán az egész nemzettest átérezheti.

A magyar, erészben is a ritkább kivételek közé tartozik. Mert ha tekintjük félszázad óta megindult tevékenységét az irodalom és tudomány mezején, csak a rossz akarat vagy a merő vakság állithatja, hogy évtizedről évtizedre nem tőn oly óriási előhaladásokat, minőkkel talán egy nemzet történelme sem dicsekedhetik. De ezt bővebben elemezni és kifejteni, nem e sorok feladata. Mi csak a zenészeti műirodalom és a magyar műzenének tizenkét éves kifejlődési láncolatával akarunk foglalkozni, melynek egyik legkiválóbb tényezőjét épp M o s o n y i egyénisége és tevékenysége képezte.

Már említettük ama négy férfiú nevét, kik 1860-ban e célból szövetkeztek. Rajtuk kívül ez időben — egyesek fellépését vagy az amazok által kijelölt irányban való közreműködését úgy a magyar műirodalom, valamint a gyakorlati zeneirodalom terén, ide nem számítva, — mondhatni, nem is lépett ki a síkra határozottan és tevékenyen egy

sem a nevesebb, a tekintélyesebb magyar zeneirók közül. — A „Zenészeti lapok“ négyes consortiumával szemben, bizonyos figyelő, hogy ne mondjuk, reservált állást foglaltak el. Némelyek elvileg solidaritásban álltak ugyan vele privatim, de nyilvánosan nem támogatták sem dolgozataikkal, sem propagandáikkal. Mások passive viselték magukat s a körülmények szerint ide is oda is jó képeket mutattak. Majd voltak olyanok is, kik elébb arra várakoztak, hogy hová dől el végre a sisiphusi öröklődés.

Annyi igaz, hogy a négyes consortium által kitűzött zászló alá, kezdetben épp azok nem csatlakoztak határozottan és befolyásuk minden súlyával, kik erre leginkább lettek volna hivatva. Mig a vidéki magyar zenészek és valóban emelkedettebb gondolkodású szellemi munkások, a legnagyobb lelkesedéssel üdvözölték s tehetségeik szerint igyekeztek is azt támogatni.

Az akkori viszonyok — fájdalom — úgy hozták magukkal, hogy R e m é n y i E d é t is távol tartsák a „Zen. L.“ munkatársai körétől. S e műtörténelmi adat följegyzése azok előtt, kik a tizenkét év előtti viszonyokkal kevésbé ismeretesek, ma már szinte hihetetlennek fog talán feltűnni. De ennek indokát nem is lehet sem Reményi E. egyéniségében, sem művészeti elveiben, sem pedig minden szép, nemes és főleg a magyar művészet emelését célzó veleszületett lelkesültsége és áldozatkészsége hiányában keresni. Ő mindezek tekintetében akkor is csak olyan homogén elemet képezett velünk, mint ma, sőt a következők utóbb megmutatta, hogy még sokkal szilárdabb, kitartóbbat és következetesebbet, mint töb-

ben azok közül, kik az első apostoli rendjelt tűzték a mellükre.

Mint sokszor megtörténik a világon, hogy a legrokonnabb elemek sem találkoznak mindig egyszerre egy uton, s hogy sokáig kerülő utakon járnak, míg végre találkoznak, hogy aztán soha többé szét ne válljanak: így volt az akkor Reményivel is. Ő akkor magyarországi művészeti diadal-utjainak tetőpontján állott. Elmondhatja, hogy egy nemzet hordozta a tenyerén, s hogy oly szellemi s anyagi kitüntetésekben részesült, minőkben a hazában se előtte, se utána, még egy magyar művész sem. Környezetének közeli és távoli tényezői azomban mindenféle elvű és elemű emberekből állott, kiknek érzülete, nyelve, hajlama és tendenciája ő benne nem mindig csak a művészt, hanem legtöbbször a gyengeségekben is szenvedő embert keresték, s valljuk meg, hogy gyakran fel is találták. De másrészt, a négyes consortiumnak is meg volt a maga élődi környezete, mely kedvét találta a parázs szításában és távolról sem óhajtotta, hogy az országnak akkoron egyik legünnepeltebb nevét is latba vethesse működése és törekvése érdekében.

Tizenkét év után, ma már nyíltan bevallhatjuk, hogy e természetellenes viszony mind a két félnek nehéz kő volt a szívéen, mert érezniök kellett, — s érezték is — hogy szellemileg a legkárhozatosabb testvéri harcot folytatnak egymás ellen, mely üdvös végre nem vezet.

Mosonyi épp úgy érezte ezt, mint e sorok írója, kit emellett még korábbi baráti kötelék is csatolt Reményihez. De mind a két fél körében is támadtak befolyásos és nemesen gondolkodó közvetítők, kik ezt az ügy érde-

kében épp úgy belátták és kiegyenliteni igyekeztek. A közeledés végre Reményi és e sorok írója közt megtörtént. — Mosonyi nem mutatta ugyan mindjárt efeletti örömét, de nem is tett ellene kifogást, sőt meglátszott rajta, hogy maga is csak a jó alkalmat keresi, hogy Reményinek őszintén nyujtsa jobbját. S erre csakhamar el is érkezett az alkalom.

J o a c h i m J ó z s e f 1861-ik év marcius havában Pestre jött hangversenyezni. Ő akkor művészete tetőpontján állott, s mint ilyen, legelőször hallattá magát hazájában. Fogadtatása és hangversenyeinek sikere méltó volt hírnevéhez. Joachim, a művészvilágnak irányában tanusított kitüntetéseit viszonzandó, azon év marcius 10-én barátságos estélyre hívta meg a főváros zenészi kitünőségeit magához az Európa szállodába. Reményi Ede és a „Zen. L.“ consortiumának tagjai sem hiányoztak. Mint a két fél tudta, hogy illetékes oldalról ez alkalommal nem fog hiányozni az egyetértés és a barátságos szövetség létrehozatalának indítványozása. S ez meg is történt közkívánatra és általános meglegedésre. Mosonyi, ez alkalommal különösen jó kedély és humorban volt, kifogyhatlan volt az élces és találó felköszöntésekben és a legőszintébb expectoratiókban. Reményi is kitárta kebelét őszintén, s e naptól kezdve közte és Mosonyi közt a legőszintébb és soha többé meg nem zavart tiszta baráti viszony és művészeti egyetértés fejlődött ki. Kevéssel ezután írta aztán Reményihez ama művészeti s irodalmi körökben nagy sensatiót okozott „nyílt levelét“ a „Z. L.“-ban (apr. 20-án 1861.) mely őszintesége, szikrázó szelleme s az ügy iránti lelkesedésének egyik leg-

szebb nyilatkozata. S az nem is tévesztette el hatását, mert bár ugyan Reményi arra nyilvánosan nem válaszolt, de szóval, tettel, és befolyásával azután egy évtized alatt fényesen beigazolta mind azt, a mit akkor Mosonyi az ő művészeti egyéniségére nézve bizton állított előtérbe.

Későbbben, néhány évvel ezután, midőn a hazai zenészi körök és viszonyok mindinkább kezdtek két ellentétes táborra tömörülni, s midőn még az egykori initiáló consortium s az a körül sorakozott ugynevezett magyar párt tagjai közt is — különféle érdek vezérelte indokokból — viszály és szakadás ütött ki s több oldalról éles, elkeseredett polemiák fejlődtek ki: nem egyszer, de számtalanszor használtatott fel érvül az ellenpárttól az a neveltséges okoskodás, hogy amit Mosonyi és pártja ir és elérni akar, annak már csak azért sem lehet alapja, mert Reményi művészetével szemközt nem volt magához következő.

Mintha a kritikának s az elvi harcnak az lenne a „hiszek egyje,“ hogy ha egy író, művészt vagy művet, a maga elve szempontjából egyszer elítél, megkritizál, vagy gyengeségeit ostromozza: tehát még akkor is — csupa következetességből — maradjon meg ez uton, ha az illető író, művész vagy műtermék egészen az ő intenciója szerint alakul át. Az ilyen logika érvényesülése épp elég lenne arra, hogy a ki még nem tanult, soha se is tanuljon, s a ki valamely tudomány vagy művészetben még nem tökéletes, tehát soha se is igyekezzék azt elérni.

Mosonyi, sokkal jobban érezte Reményi egyénisége és művészetének becsét és horderejét, semhogy az ily ba-

dar beszédek csak legkevésbé is meglazulni engedték volna nála ama őszinte és meggyőződésből folyó ragaszkodást, melylyel Reményi iránt mind végig viseltetett. De Reményi is hasonló mértékkel mért vissza Mosonyinak, kinek kristály tiszta jelleme, s mély tudományának elismerése és becsülésében bárkivel is vetélkedett. Sőt — nem tartózkodom kimondani — az ügy érdekében még nálánál is tovább ment, mert azt a zászlót, melynek a fentebbi naptól fogva hive lett, még legnehezebb napjaiban s még akkor sem hagyta el, midőn Mosonyi már belefáradva a harcba, minden nyilvános szerepléstől visszavonult. Pedig a legközelebb lefolyt évek művészeti eredményére nézve, — akár mint igyekezzenek is sokan azt ignorálni vagy máshol keresni — bizonyára legtöbb döntő befolyással épp ama magára hagyott zászló birt, melynek Reményi maradt leghivebbje, s melynek Mosonyi támogatására épp akkor lett volna legnagyobb szüksége, midőn magára hagyatva is oly nem ignorálható eredményeket tudott kivívni.

E tárgyra nézve különben még visszatérünk majd alább, hol Mosonyi nyilvános szereplése mellett, az ő utóbb bekövetkezett s — fájdalom — az ügy kárára nagy mértékben tanusított apathiájáról is szólandunk.

Ama törekvés, miszerint a Mosonyi által célbavett zenészeti s magyar műtörekvéseknek minden tekintélyes befolyásu magyar zeneíró és műtestület megnyeressék, ha kezdetben nem is, de későbbben még sem bizonyult be oly könnyű lehetőségnek, minőnek azt épp Mosonyi képzelte. E miatt nemcsak sok nehézséggel, érdekekkel és lappangó ellennézet s törekvéssel kellett megküzdenie: hanem

útóbb még nyíltan is szembeszállnia. S itt Mosonyi, tekintélyének, erős érvelésének s véleménye leplezetlen kimondásának minden súlyát latba veté s ezzel az irányadó művészeti körökben oly szakadásokat, széthúzásokat s mondhatni, retrograd törekvéseket eredményezett, melyek több évet megsemmisítettek a művészeti reformok terén, s melyeknek következése épp az lett, hogy midőn dacára minden ellenzékeskedésnek, későbbben még is érvényre jutott mind az, aminek igazságát és művészeti jogosultságát éveken át hirdette, akkoron már annyira kimerült a küzdelemben és a mindenféle féreértés és gyanúsítás okozta elkeseredésben, hogy az ügynek jobb fordulatú menete továbbvezetésétől egészen visszavonult s csak passiv állást foglalt el.

S itt mindenekfelett két műintézet irányában alakult viszonyát kell bővebb megvilágításba helyeznem, mely sok dologra nézve talán érdekes művészeti földerítésül fog szolgálni.

E két műintézet pedig: a pesti nemzeti zenede és a magyar nemzeti színház.

VII.

Mosonyi, egészen az 1860-ik évig, hol mint magyar zeneköltő és műíró a nyilvánosság terére lépett, hogy azon sokoldalú tehetségét és munkásságát érvényesítse, nagyon keveset foglalkozott a színház s más műegyleti élet és viszonyokkal. Egy éven át alig egy párszor lehetett őt látni a színházban. Hangversenyek s más zenészi előadásokon megjelent ugyan mindig, de azoknak inkább csak contempláló mint műkritizáló tagját képezte. Keveset beszélt, de annál többet gondolt s gyűjtötte lelkében az adatokat, melyekre később — mint a következők megmutatta — működését alapította.

Midőn a negyvenes évek elején Pestre költözött: az akkora nagyobb zenekari hangversenyek adásával foglalkozott „pest-budai hangász zeneegylet“ tagjai sorába lépett és több éven át támogatta azt minden irányban, sőt egy ideig könyvtárnoki hivatalát is nagy buzgalommal viselte. Midőn ez egylet később feloszlott, illetőleg midőn önálló ének s zeneintézetté alakult át (a negyvenes években) már akkor nem találjuk őt sorai közt. Közte és a nevezett intézet közt évekkel azelőtt már többféle surlódások merültek fel, melyek folytán jobbnak látta attól véglegesen visszavonulni. S nyilvánosan működő egyle-

tekben nem is látjuk őt szerepelni egészen az ötvenes évek közepéig, hol **T h i l l N á n d o r** kezdeményezése folytán, az egykoron szép virágzásnak örvendett **p e s t - b u d a i d a l á r d** a keletkezett. Ez egyletnek nemcsak pártoló, hanem ig. vál. tagja is volt s mind végig a legtevékenyebb részt vett annak szellemi működésében. Midőn az egylet első ünnepélyes megnyitó dalesztélyét tartá az Európa szálloda termében, (1856.) ez alkalomra egy kiváló szép magyar férfikart irt számára, mely e részben már akkor nagyban felkölté iránta a közfigyelmet, s melylyel nagy sikert is aratott. E kar méltán megérdemelné, hogy a mostani hazai dalegyletek újból föltámasztanák azt feledékenységi halottaiból; ha ugyan kézírata még valahol föltalálható, miután az nyomtatásban soha meg nem jelent. S ez időben Mosonyi volt főleg tényezője, indítványozója annak is, hogy a nevezett pestbudai dalárda, eredeti magyar férfinégyesekre legelőször tűzött ki 20 aranyos pályázatot. E pályázatra nagy számmal érkeztek be művek, az akkori magyar zeneírók majd mindnyájan részt vettek abban s eredménye az lett, hogy a pályadíjat **L ó r e n c z J á n.** nyerte Petőfy „tiéd vagyok, tiéd hazám“ szépen dolgozott művével, s mellette még **D o p p l e r, T h e r n s H u b e r** Károly négyesei is kitüntetve lettek, melyekkel egyetemben a többi jobbakat is mind kiadta a dalárda.

Midőn Mosonyi aztán a fentnevezett 1860-ik évben nyilvánosan kilépett a síkra: kevesek mulva legelső feladatául tűzte ki, a már akkor szépen virágzott és működött **p e s t - b u d a i z e n e d é t** lehető nagy mérvben bevonni az akkor megindult zenészeti mozgalmak-

ba. E célból, a zenelap 1861-ki folyamában, január hóban ily cím alatt: „A p u d a p e s t i z e n e d e , a n n a k t e e n d ő i á t a l á b a n a z e n e m ű v é s z e t t e r j e s z t é s e , d e k ü l ö n ö s e n a m a g y a r z e n e e m e l é s e é s f e j l e s z t é s e é r d e k é b e n“ egy cikksorozatot irt, melyben e feletti nézeteit kifejtette és indokolta.

Annyi jóakarát, őszinte csatlakozási s közreműködési készség, valamint annyi gyakorlati üdvös nézet, jó tanács s oly elévülhetlen igazságu műnézetek és elvek foglaltatnak e cikkekben, hogy tizenkét évi ignorálás és nem követés után, ha a nevezett műintézet még ma is erélyesen hozzáfogna azok megvalósításához: bizonyára oly mérvű és bofolyásu tekintélyt s hatáskört nyerne, melynek szárnyai alatt nemcsak teljesen megfelelné — mostani viszonyai közt is — címét megillető hivatásának: hanem határozottan vezérszerepre is juthatna a zeneművészet terén hazánkban.

Azomban, Mosonyi ez irányu törekvése nemcsak teljesen meghiusult, hanem még az illető műintézet közvetlen körében is indokolhatlan resensust okozott. Annak igazgató tanácsa, nem vette figyelembe az általa — legtisztább és önzetlenebb szivből — ajánlott reformlépések életbeléptetését, sőt még nyilvánosan nyujtott jobb-ját sem fogadta el sem neki, sem pártjának, hogy legalább velük a közös közreműködésre nézve solidaritásba lépett volna.

A pest-budai zenedének sokoldalu érdemeit és fáradozásait a zeneügy első felkarolása és terjesztése körül hazánkban, mindenkinek el kell ismerni. Elismerte

ezt Mosonyi is mindig, s a hol módja és alkalma volt, nem is késett azt tettekel is beigazolni. De ebből még nem következhetik az, hogy mert sok téves, sok meddő következésű, és hogy úgy mondjuk, előhaladásának útját álló sok reformálni való van szervezetében és rendszerében: tehát azt ne szellőztessék, ne igyekezzenek lendületesbé tenni, vagy ne tartsák kötelességüknek azokat kijelölni s ha kell, még meg is róni épp azok, kiknek minden törekvése oda irányul, hogy a hol nincs, ott teremtsenek, alapítsanak és a hol hiány van, azt a tökéletesbülés felé segítsék.

De a pest-budai — ujabban már „nemzeti“ címet fölvevett — zenede irányadó s tényező köreiből épp e nézettel nem tudtak soha őszintén megbarátkozni. Bizonyos gyanúsító, sőt roszakaratot föltételező s így merően reservált álláspontot foglaltak s foglalnak el folyton mind azok irányában, kik elismerésük mellett a hiányokra nézve is kimondják őszintén véleményüket s nem tartoznak azok közzé, kik csak tömjént füstölni tudnak, s aztán nem sokat törődnek a dolgok menetével, akár a jobb kerék foglalja el helyét a balnak, akár pedig megfordítva.

Pedig egy magát nemzeti nek nevező zenedének épp ama férfiak buzgalmát, befolyását és képességét nem kellene, nem volna szabad ignorálnia, s hozzá még saját ügye ellenségeiül is hirdetni, kikben az ügy iránt már többször tanúsított önzetlen buzgalom, tettvágy és valódi meggyőződés nyilatkozott s folyvást nyilatkozik.

Mosonyi látván, hogy legjobb akaratú szavai is félreértetnek azok részéről, kiknek első sorban ohajtott azokkal használni: nem minden érzékenykedés nélkül vonult

elnyomás kánpadján: e sorok írójával egyetértőleg előbb a hirlap- irodalom, s azután maga a zenede igazgató választmányának körében megkezdte agitációját a tervezett ünnepélynek országos alakban való megtartására. Hogy e részben a journalistika és közvélemény előtt helyeslés és felkarolással fog találkozni az agitáció: erről előre meg lehetett győződve. Nehezebb dolog volt magát a zenedét egy oly vállalat élire állítani, mely kedvezőtlen viszonyok mellett, annak talán még anyagi áldozatába is kerülhetett volna. Erre nézve, a zenede élin álló befolyásos egyéniségeket kellett mindenkifelett megnyerni. S ez sikerült is neki, főleg Weiss B. F. ur személyére nézve, ki a zenedének kezdettől fogva nem csak egyik legbúzóbb pártfogója, hanem hazafias érzülete s magas szellemi műveltségénél fogva — melylyel a közügyeket, a hazai irodalmat s művészetet mindenkor felkarolta és folyton hathatós részvéte tárgyául tekinti, — egyszersmind legbefolyásosabb képviselője is volt. Mosonyi ő véle évek óta a legbensőbb viszonyban állván: mi sem volt természetesebb, mint hogy őt magasabb művészeti intencióinak is teljesen megnyerte. A zenede tehát, meg is akarván győződni, hogy ünnepélye minő mérvben talál viszhangra a fővárosi irodalmi, művészeti s befolyásos polgári körökben: egy rendkívüli értekezletet hívott egybe Weiss B. F. elnöklété alatt, melyben számosan vettek részt az irodalmi és művészeti körökből is. Ez értekezletben indítványoztatván e sorok írója által, hogy az egész ünnepély vezetésére Liszt F. hívassék meg, s hogy legyen országos jelentőségű: az egyhangulag el is fogadtatott, s az egész terv kidolgozására egy hat tagú szűkebb műbizottság neveztetett ki.

Mosonyi több oknál fogva nem vett részt se az értekezletben, se a szűkebb bizottságban. Azonban őszintén bevallhatjuk, hogy az ő szelleme és közvetett befolyása volt főleg irányadója az egész munkálatnak. — Az egész ünnepély sikere attól levén föltéttelezve, hogy Liszt elfogadja-e a meghívást, átengedi-e Erzsébet oratoriumát, s későbbben, időközben a papirendbe állván be — mint ilyen el fogja-e vállalni az ünnepély személyes vezetését :? mindenek felett Liszt megnyerése s ő neki a viszonyok felől való teljes felvilágosítása vált legfőbb feladattá. Sok oly dolog és viszony állott ez időben e kérdésekkel szoros összefüggésben, melyek kétséggéssé teheték azok sikeres megoldását. Liszt, még elevenen emlékezett vissza az esztergomi mise előadásakor tapasztaltakra, melyek kellemetlen oldalai nemcsak az ő személyére és zeneköltészetére, hanem a helybeli műviszonyokra s főleg a zenede egynémely képviselője és tanárára is vonatkoztak. Másrészt ama elkeseredett resenszus, melyet Liszt ellenei, az ő „cigányok zenéje Magyarországon,” című műve folytán minden áron igyekeztek az országban ellene szítani, s ama számtalan igazságtalan gyanusítás, ráfogás és kiméletlen megtámadás, melyekkel személyét a roszakaratú vagy ignorans körök minduntalan — s hozzá még kihallgatlanul — elhalmozták, még nem volt egészen elbénítva s elnémitva s végre a papi talár fölvételének különböző magyarázatából folyó ellenszenves tüntetések és kifakadások, sokkal inkább napirenden voltak, semhogy sokakban az a hit ne támadhatott volna, hogy Liszt ez uttal tartózkodni fog személyese átlépni hazája határát. Mindenki beláthatja, hogy

itt, a zenede hivatalos meghívó levelén kívül, még oly felvilágosító korrespondentiára is volt szükség, melyre Liszt elhatározó sulyt fektethetett. S erre senki sem volt úgy hivatva, mint éppen Mosonyi, ki e részben Lisztnek teljes bizalmát birta. (Csak az igazságnak szolgálunk, ha kijelentjük, hogy Mosonyi mellett e részben R e m é n y i E d e is sikerrel használta fel befolyását.)

Nem egy levelét láttuk ez időben Lisztnek, melyet Mosonyihoz intézett, s melyben saját tájékozása és hozandó határozatára nézve őt a legőszintébb tanácsolásra kérte fel, Mosonyi, — minden legkisebb utógondolat vagy személyek iránt táplálhatott ellenszenveskedés nélkül, — Lisztnek (mint a közmondás tartja) teljesen tiszta bort öntött a poharába. A személyeket, s a sokféle hiuskodási érdekeket össze nem téveszté a hazai művészet szent ügyével, hanem mint tiszta ügyszerető jellem, oda működött, hogy Liszt megjelenése által diadalt üljön a hazai művészet s mellette még a zenede is nyerjen szellemi és anyagi gyarapodásban.

Midőn Liszt, első válaszában mély sajnálatát fejezte ki a felett, hogy a május hóra határozott ünnepélyen — egy korábbi lekötöttsége folytán — lehetlen lenne megjelennie, s midőn e levele értelmét — melyet b. Prónay Gáborhoz, a zenede elnökéhez irt francia nyelven — némelyek rosszul és talán nem minden szándékoság nélkül oda magyarázták, (mely magyarázat aztán a hazai lapokba is becsempésztetett,) hogy Liszt visszaautasítá a meghívást, (holott csak finomul érinté abban abbeli ohajtását, hogy az ünnepély későbbre halasztassék) s midőn a zenede bizottságának nagy része, már-már hajlandó

lett volna ismét csak lokalizálni a mindig nagyobb mérvet öltő ünnepélyt: ismét Mosonyi volt az, ki minden befolyását oda irányozta, hogy az ünnepély Sz.- István napjára halasztassék. A zenede és Liszt közt fölmerült félreértéseket ismét ő simította el nagyrészt magán levelezéseivel s ő ösztönzé az ünnepély főtényezőit is a kitartó tevékenységre és agitációkra.

Hogy minő szellemi és anyagi sikerrel ment véghez ez ünnepély: azt itt részletezni nem célunk. Tudja azt az egész haza és fel van az jegyezve kellően a hazai műtörténelem lapjain.

Mosonyi, későbbben aztán maga is aktív részt vett az ünnepély előkészületeiben nemcsak, hanem a bizottság felkérésére, az összes hazai dalárdák számára egy új s hatalmas lendületű magyar énekkart is szerzett, melyet azok a városligeti dalárünnepélyen a legnagyobb hatással elő is adtak. E karhoz a szöveget Balogh Zoltán írta „Ébressz ő” címen. Az akkori policia s mindenben forradalmi rémképeket látó censura, sok bajt s kellemetlenséget okozott a zenedének, költőnek s főleg Mosonyinak mint kompozitornak az által, hogy midőn e mű már megjelent s kinyomatott, azt letiltotta. Hogy miért? ezt maig sem lehet érteni, annyival inkább, mert a zenelap előre közölte a költeményt s akkor eszébe sem jutott a censurának azt diffikultálni. Valami W o r a f k a nevű volt a főcensor. Ezt izgatták fel először. A zenede bizottsága Thaisz Eleket s e sorok íróját delegálta hozzá megjuhásztás és kapacitáció végett. Nem használt se kérés, se argumentum. Midőn előterjesztém, hogy a vers már egyszer passirozta az „imprimaturt,” —

nagy szemeket meresztett s az alárendelt censort kegyetlenül leszidta. Kérdeztük, mit talál abban izgatót? Ő részéről -- mondá — semmit, mert egy szót sem tud magyarul, hanem akik értik, forradalmi nizust tulajdonítanak neki. Gr. P á l f f y M ó r akkori híres helytartóhoz utasított. De az még dühösebb volt mint a cseh sógor. Dictum, factum, deliberatum lett, hogy két versszakát ki kellett hagyni, újra írni, újra komponálni és újra kinyomatni. De akkor már okosabb lett Mosonyi is; addig nem is komponálta újra, míg elébb a szöveg kegyelmet nem nyert. Később azután a csehek elvonultával, eredeti alakjában jelent meg.

Ugyancsak ez ünnepély diszhangversenyén adatott elő „ünnepi nyitánya“ is a „szózáttal“ melyet maga Liszt vezényelt.

Ez ünnepély mozzanataihoz még több oly tény és esemény is van csatolva, melyek Mosonyi életében jelentőséggel bírnak s melyekre még visszatérünk, midőn alább a nemzeti színházzal való viszonyát fogjuk feltüntetni.

VIII.

Már említettük, hogy Mosonyi mind addig, míg a zenelap megindulásával a nyilvánosság terére nem lépett, nagyon keveset törődött a színházi élettel. Neki egy operáról egészen más fogalmai voltak attól, mely nemcsak a nagy közönséget, hanem még maguk az operairók legnagyobb részét is dominálni szokták.

Belátta, hogy e terén a régi hagyományos s elkoptatott uton tovább haladni: vagy művészeti stagnatiót és értelmetlenséget, vagy pedig csak közönséges üzérkedést jelent. Az új irány, melylyel Wagner korunkban az összeomlásig megrengeté az operairási filiszterizmus elfajult tőzsdéit és bazárjait, annyira erőt vett rajta, hogy kosmopolitikus opera írására még csak nem is gondolt többé „Max” dalművének sorsa után. Annál kedvencebb s mondhatni eszményi tárgyát képezte a magyar operairóadalom tovább fejlesztése s annak legmagasabb művészeti színvonalra való emelésének nagy kérdése. De e mellett, nyilvános működésének mindjárt kezdetén be kellett látnia, hogy ama eszmék és törekvéseknek, melyeket zászlójára tűzött, valódi diadalt és széles elterjedtséget csak is úgy fog szerezhetni, ha azok a nemzeti színház deszkáin is képviselve lesznek.

Mosonyi, E r k e l F e r e n c c e l, k i e részben

nemcsak ritka genialis és elévülhetlen megteremtője s reformátora marad a magyar operairodalomnak, hanem míg él, (s obajtuk, hogy még igen számos évig éljen) annak legtekintélyesebb és hatalmasabb uralkodójául is fog tekintetni, — épp teremtő ereje és a nemzeti közizlés s érzület hű visszatükrözésénél fogva, mely az ő műveiben oly pregnansan nyilatkozik, — már korábban benső baráti viszonyban állván: azt lelkének legőszintébb sugallata és meggyőződéséből, most még szorosabbá, még határozottabb irányuvá igyekezett fűzni. Hatalmas, valódi művészi lelkesedésből folyó ösztönt érzett erre Mosonyi főleg akkor, midőn Erkel F. „Bánk-bánjával“ (mely március 9-én 1861. adatott először a nemzeti színpadon) oly általános s mondhatni pártatlan elismerést s diadalt aratott. Mosonyinál senki jobban nem méltányolta e dalművet, melylyel akkoriban egy sem vetélkedhetett nálunk népszerűség és köztetszés tekintetében. M. a. beható szakértelem, a pártatlan kritika és a legőszintébb elismerés érzetével nyult a tollhoz, s több cikkben ismertette, méltányolta azt a zenelap hasábjain s midőn zongorakivonatban — kézzel utána — megjelent az Rózsavölgyi és társa kiadásában, ismét egy cikksorozatot szentelt annak zenészeti elemzése s szakértői bírálatára. A dalmű fényes tulajdonságai mellett nem ártallotta annak némely gyengébb oldalait is kijelölni, melyek az érdemdús szerzőt legkevésbé sem érinthették érzékenyen, mert meglehetett győződve, hogy az egy nemesen és önzetlenül érző kritikus s mellé még őszinte jó barát meggyőződéséből fakadt, s hogy Mosonyinak e részben kimondott nézeteit még ma is igazolnia kell a pártatlan ítéletnek.

Midőn Mosonyi, a fentebb érintett nézetek nyomán, egy magyar opera írására határozta el magát, ebbeli törekvésében sem az operairással járó nagyobb anyagi érdek, sem az e téren már elismerésre jutott érdemek és népszerűséggel való hiu versenyzési viszketeg, sem pedig önszemélyének erőszakolt előtérbe való állítási vágya nem játszta a főszerepet.

Ő mást nem akart az által eredményezni, mint e téren is beigazolni gyakorlatilag mind azt, a mit ő szóval és tollal hirdetett és állított a magyar zene elemeinek művészeti idomíthatása és nemesebb műformákba való hajlíthatása felől. Azért fájdalom, mégis akadtak sokan, kik mást láttak ebbeli föllépésében s kik magukból indulva ki, őt is részesévé igyekeztek tenni mind ama színházi intrigák szövésének, melyek annyi széthúzást, titkos és nyilvános ellenségeskedést és ez által annyi hátrányt eredményeztek már s eredményeznek folyvást nálunk a hazai művészetre, főleg pedig a nemzeti színház viszonyaira nézve.

Amíg Mosonyi célbavett magyar dalművén dolgozott, addig nem igen mutatkoztak a hydrafejek. Sokan nem is hitték őt képesnek egy magyar opera írására, s ha hitték is, előre szánakoztak — titkos örömmel — a fieskón, melyet vele elérni fog.

„Szép Ilonka“ volt címe e dalművének, melyhez a szöveget. V ö r ö s m a r t y M i h á l y hasoncímű remek balladája után F e k e t e M i h á l y (kolozsvári író és lapszerkesztő, ki csak nem rég hunyt el) írta. Midőn elkészült vele s midőn benyújtá azt a színház igazgatóságának, (ez időben N y é k y M i h á l y udv.

tan. volt az intendáns, ki jó akaratú, buzgón gazdálkodó és jámbor természetű férfiú volt, de művészeti tekintetben semmi magasabb képzettséggel nem bírt) a dalmű minden kifogás vagy előleges bírálat nélkül el lett fogadva előadásra. Mosonyi neve és tekintélye elégséges volt az intendatura e határozatának hozatalára. A nemzeti színház operai személyzete akkor olyan volt, hogy a főszerepek kiosztására nézve nem igen lehetett skrupulózoskodni, mert Hollósy-Lonovics Kornélia, Bignio, Köszeghy, Ellinger képviselték azokat.

1861. December 16-án adatott az először zsúfolt ház mellett s dacára e dalmű szokatlan irányának a magyar operairodalom terén s dacára a hangszerelési vagy egyéb keresett effektek mellőzésének, oly rendkívüli siker aratott, hogy az egész előadás folytán szerzőt összesen mintegy tizenegyszer hívta ki a közönség.

A kritika és közönség, nem csekély zavarban volt különben e dalmű értékének valódi megítélésében. Hogy egészen mást várt mint amit benne kapott, az bizonyos. Az eddig ismert magyar operák hatásait nem találta fel abban. A szöveg cselekvénye sem oly természetű, hogy izgatottabb hatást lett volna képes reá gyakorolni. Egy egyszerű, naiv, mesterkéltlen képet látott maga előtt zenével — még pedig hozzá tiszta magyar zenével — illesztve. Oly képet, melynek drámai hatása nem a külső cselekvények mozzanataiban, hanem a szív és lélek belső, rejtett világában gyökeredzik. A közönség és kritika egy része, a mai operai izlés színvonaláról ítélve, vontatott és unalmasnak találta azt. A másik résznek kifogása volt a zene túlságos magyarsága ellen, s akadtak

még olyanok is, kik Mosonyinak még hangszerelési képességét is kétségbe vonták, mert a trombiták, púzonok, tamtámok-féle s más egyéb hasonló „vakulj magyar“ — instrumentális olcsó effekteket nem találtak fel benne. Csak igen kevesen voltak, kik Mosonyi valódi intentióját megértették s a szerint becsülték annak értékét.

Már megjegyeztük, hogy Mosonyi ez első magyar operája írásakor, sem versenyzési, sem hatásavadászati viszketegségből nem indult ki. Neki azzal más célja nem volt, mint egy általa felállított művészeti probléma megoldását megkísérteni, a mely pedig más nem volt, mint oly magyar dalművet írni, mely tisztán magyar zenészeti elemekből legyen szerkesztve. Ezért választott hozzá oly szöveget is, melynek cselekvényei, személyei s érzelmei is mind tisztán magyarok. Ellenkezőleg az eddigi magyar operák szövegeivel, melyekbe különféle idegen elemek vannak vegyítve s így mintegy oda terelték, oda kényszeríték a szerzőket, hogy a zenészeti stylus-egységet még akarva se tarthassák meg.

S Mosonyi e dalművének legfőbb műértéke valóban ebben is kulminál. Nélkülöz az minden idegen elemet. Ellenben, annál többet tartalmaz a magyar népzene elemeiből, melyekből mesteri öntudattal szőtte a dalmű egyes dallamait és műformáit. Való, hogy e részben Mosonyi talán túlságosan is nyújtott a jóból. Mert bizonyos dallamszövési s kíséreti modorosság csakugyan uralja azt. De e modorosság szerintünk csak is a magyar vagy az olyan hallgatóra lehet kissé fárasztó hatással, ki a magyar zene népies elemeivel már ismerős. — Egy nem ily fajta hallgatóság azonban épp eme stylus-egységet fogja benne leg-

inkább méltányolni. Vagy pl: a tiszta olasz irányu dalműveknek nincs-e meg hasonlóképen pregnans tulajdonuk és kinyomatuk? Nem-e azok is az örökös cantilénák, kíséreti, énekbeszédi, harmoniai és dallamkötési monotonokban szenvednek? De épp azért telivér olasz operák, s mint ilyenek épp azért állnak fentebb stylusegység tekintetében azoknál, melyekbe mindenféle stylusgalimathiás van vegyítve. De mikor hallottuk azt, hogy akár a magyar, akár más nemzetbeli azért ítélte volna el „Luciát“ — „Normát“ — vagy „az Alvajárót“, mert azok kizárólagosan az olasz népzene elemeiből vannak szerkesztve? Sőt még maga az olasz nép is, nem hogy kárhozzatná azért e műveket, de épp e tulajdonaiknál fogva tartja azokat nagy becsben. S így van a világ és kritika, minden más zenészeti stylussal is. Tehát a mi szabad, sőt érdem egy más zeneiskolában, az hiba, az indokolatlan, s ne legyen kiemelésre méltó a magyarban? Minő kifinomodott logika s minő tarthatlan, sőt veszedelmes okoskodás és követelés!

Hogy a közönség, kritika és a színházi körök mennyire elteltek az ily téves nézettel Mosonyi e dalműve irányában: mutatta az is, hogy amint csak szerét tehatték, leszorították azt a műsorról s mai nap talán még nehezebb annak föltámasztása, mint volt szerzőjének életében!

De hogy e dalmű oly hirtelen és mondhatjuk, jogtalanul, igazságtalanul leszorított a nemzeti színház műsorozatáról: ennek még egyéb okai is voltak, melyeket szintén el kell mondanunk.

Mosonyi, első magyar dalművének sikere után, csakhamar (egy évre rá) elhatározta magát egy második ma-

gyar dalmű irására is. E végből Szigligeti Edével szövetkezett mint szövegíróval, ki „Álmos“ címen egy minden tekintetben sikerült szövegkönyvet szolgáltatott a számára. 1862-ben fogott hozzá s már ugyan azon év végével el is készült vele. Mosonyi, e művében még merészebb terére lépett a magyar operai zene művelésének, mint „Szép Ilonkájában.“ A drámai kifejezések, a szélesebb keretű együttesek s a poliphonikus kidolgozású részekben felhasználta az új zeneirány minden előnyét és segédeszközét úgy a szavalat, mint a hangszerelésre nézve. E mellett tisztán magyar zenészeti elemeket használt művészeti feldolgozásra. Hogy mennyire sikerült ez neki: a következők megfogja mutatni, ha egyszer megérjük, hogy e tiz év óta mellőzött dalműve végre előadásra kerül a nemzeti színházban.

Sajnos, hogy életében meg nem érhetette annak színrehozatalát, de még sajnosabb, hogy műviszonyaink úgy alakultak, miszerint többé kedvet nem érezhetett még több eredeti magyar dalművel is gazdagítani a magyar operairodalommat.

Ennek, valamint „Szép Ilonkája“ háttérbeszorításának is okát akarjuk ez uttal szellőztetni.

Valamely ügyre nézve mindig káros hatással van az, ha a vezérférfiak egyet nem értenek az ügy érdekének előmozdításában, s ha a helyett, hogy közös erővel haladnának elől, különféle véleményelágazások, vagy más mellékes érdekekből, egymás útját torlaszolják el gátkövekkel, hogy aztán egyik se haladhasson elő úgy, a mint kellene, s az ügy érdeke megkivánná.

S fájdalom! ez az esett állt be Mosonyi és Erkel

Ferenc közt is, kik pedig arra lettek volna hivatva, hogy egymást támogatva s egymás nagy befolyásu segédkezését felhasználva, tündöklő példáját adják a művészeti egyetértés áldásos működésének.

Az elhunynak egy nemzet köztiszteletét és kegyeletét magával vitt megdicsőült szelleme s a még élőnek a magyar nemzet osztatlan elismerése és tiszteletétől környezett kitűnő egyénisége, meg fogják nekem bocsátni, ha a hazai műtörténelem érdekében — meggyőződésem szerint — kellő világot vetek ez ügy földerítésére, mely fellett mai napig is annyi kétes homály lebeg, s melyet annál is inkább szükséges már egyszer a maga valóságában szellőztetni, mert az többé nem a személyek, hanem a műtörténelem ügye.

Ama őszinte barátság és művészeti kötelék, mely Erkelt és Mosonyit főleg a 60-as évek elején egymáshoz fűzték, — sokkal erősebb, önzetlenebb és hazafiasabb volt, semhogy a későbbi szakadás indokait azok bármelyikének is csökkenésében kereshetnők. E sorok írója, — állása s viszonyánál fogva — mind a kettővel benső összeköttetés s mindennap érintkezésben állván, minden erre vonatkozó legkisebb mozzanatot is figyelmesen észlelhetett. De teljes meggyőződéssel állithatom, hogy hazánk e két művészeti vezérfia közt a művészet kárára kiűtött s annyi éven át tartott meghidegülés, sőt gyakori ellentőrekvés, legnagyobbbrészt titkos harmadik személyek által támasztott és roszakaratulag szitott fondorkodásnak volt eredménye. Ehhez járulván az ily alkalommal még a levegőben is csak a tüzre olajat öntő uratlan pletykák és rágalmak, valamint az egyszer felzak-

latott szenvedélyek és sértett hiúságoknak — emberi természetünkben folyó — elmérgesedése: mi sem volt természetesebb, mint hogy az egyszer megtüzesedett vas, még inkább izzó lett, a helyt, hogy — nem szitva — önmagától kihűlt volna. — S e tekintetben nem lehet vádolni az-egyiket a nélkül, hogy a másiktól meg ne vonjuk a mentséget. Az első félreértés, vagy a szenvedélytől elkapott — s mindenesetre túlvitt — összeütközés után, csak egyszeri személyes találkozásra s őszinte kimagyarázatra lett volna szükség s a korábbi szívélyes és előnyös egyetértés nemcsak helyre áll, hanem még inkább megszilárdult volna. Ez meggyőződésünk.

Azonban, valamint nincs sikertelenebb valami az anyagi világban, mint ha két egyenlő kemény acélt használunk egymás meglágyítására: úgy van ez, a hajthatlan keménységű szellemi természetekkel is. Inkább törik mind a kettő, mint engedne. S itt be kell vallanunk, hogy Mosonyi játszta a keményebb acél szerepét, kinek főjellemonása levén a következetesség, az elvhűség és a félrendszabályoktól való idegenkedés: vagy teljes egyetértést és minden irányban való reformokat, vagy semmit sem követelt. S e merev álláspontjából nem is volt kimozditható mind ad lig, míg halála előtt pár évvel — ő maga is sokat veszítvén korábbi rugékonysága és szilárd előretöréséből önkénytelenül meg nem alkudt a fentforgó viszonyokkal.

Mi sem volt természetesebb, mint hogy Mosonyi visszavonulása, sőt ellenzékeskedése Erkellel, ama művészeti párt tényezőit is hasonló lépésekre hangolta, s hogy úgy mondjam, erkölcsileg kényszeríté, mely vele solida-

ritásban állott, s hogy e viszonyok lépésenkint a nemzeti színházigazgatósága irányában is mind erősebb színben fejlődött ki, minek nem csekély táplálékot nyújtott az elhunyt Radnótfáy intendáns kormányának megátalkodott konok-sága és elbizakodott ignorálása, minden magasabb művészi reformokkal szemközt.

Mosonyinak keserű és éles hirlapi polemiái jellemzik ez időszakot, melyekben rendesen azt a politikát követte, hogy a macskát ütötte, hogy tulajdonképen az oroszlány értsen alatta. Még akkor is sokkal gyöngédebb volt, sem-hogy folyton Erkel támadta volna meg nyiltan. E részben eljárása egészen negatív volt s csak annyiban pozitív, amennyiben az ellene támadt személyes megtámadásokat — nem úgy, mint az előtt — soha egyszóval sem igyekezett ellensúlyozni.

Másrészt, soha sem indokolható a színház abbeli eljárása — melyre Erkelnek bizonyára akkor is volt nagy befolyása — miszerint (ha csak a külszin fentartása végett is) Mosonyi operáit végkép leszorítá a repertoire-ról. A művészet kérdését soha sem lett volna szabad a személyes kérdésekkel összetéveszteni. S ez volt ami leginkább is fájt Mosonyinak; e miatt kedvetlenedett el végképen s e miatt vonult vissza végre a nyilvánosság mezejétől is.

De mi volt hát voltaképen az oka — fogja kérdezni a t. olvasó — e két művészeti vezérférfit meg hasonlításának? — Talán Mosonyi túlkövetelése saját személyét és műelveit illetőleg? Talán Erkel féltékenysége, Mosonyinak a magyar operairodalom terén is kivivott tekintélyével szemközt? Vagy talán oly nézetkülönbségek, me-

lyek egy kalap alatt meg nem férhettek? Vagy személyes megbántások vagy plane sértések?

Erre határozott feleletet adni, épp oly nehéz, mint jelenleg még hálátlan. Az igazság a közép uton van s talán közel járunk hozzá, ha azt mondjuk, hogy a fentebbi kérdések mindegyikéből összevéve támadt köztük egy olyan Eris almájának a magva, mely természetesen és mesterségesen tömörítve, okozója volt mint két fél tevékenysége elzsidbasztásának.

Az első közeledés s kibékülés köztük 1865-ben történt a zenede jubileuma alkalmával, hol eme művészeti ügyeinkre káros differentiák kiegyenlítésére nagy befolyással volt Liszt egyénisége is, ki nehéz szívvvel nézte a két jeles férfit és pártjaik viszálykodását. Azonban Mosonyi nem lett többé egészen a régi. Valami fájt titkon lelkének, mit legőszintébb elpalástolásakor is észre lehetett rajta venni. Nem kereste fel szándékosan ama köröket, melyektől oly sokáig távol tartá magát, de ha véletlenül összejött velük, legkevésbé sem érezte velük a multnak emlékeit. Bizonyos apathikus érzés vett rajta erőt a színházi ügyek irányában, mi későbbben művészete egyéb ágaira s irodalmi tevékenységére is kiterjeszkedett. Fokozta az ő ebbeli apathiáját a szerencsétlen 1866-ik év is, mely háborus és kholerás nyomorúságaival úgy is majdnem minden társadalmi és művészeti életet megsemmisített nálunk egyidőre.

Midőn az 1866-ik év okt. elején a több hónapig beszüntetett „Zenelap“ újból megkezdte működését, őt a nyilvánosság teréről már egészen visszavonulva találjuk. Mondhatni, hogy mindenkivel és minden viszonnal kibé-

kült, csak önmagával nem, kinek tartós és kielégítő örömet nem okozott többé semmi.

E sorok írója is mind inkább érintkezett vele ez időtől fogva, mert látta, hogy lelki nyugalomra van szüksége, s hogy önmagára hagyatva, inkább meggyógyul, mint ha újból bevonatik a nyilvános küzdelem sorompóiba. Ez időtől fogva, egészen haláláig, csak kétszer találkozunk nevével a nyilvánosság hasábjain. Először, midőn 1867-ben Liszt F. koronázási-miséje érdekében kilépett a sikra s másodszor: midőn a zenede és a philharmoniai társulat ellenében védelmére kelt ugyancsak Lisztnek, a hazai sajtó nagy részének ama megtámadásaival szemközt, melyekkel a koronázási mise szerzőjét illették azért, mert annak előadásába akkoron bele nem egyezett.

Hogy a koronázás alkalmával az udvari körök végre is beleegyeztek Liszt magyar koronázási miséjének előadásába s hogy annak előadhatása lehetségessé vált: ez — a többi tényező viszonyok és személyek mellett, — főleg az ő lelkesedése és ügybuzgalmának tulajdonítható. Nemcsak egyik legtevékenyebb tagja volt ama zajtalanul működött ötös konsortiumnak, (b. August Antal, Rosti Pál, Mosonyi M. Reményi Ede s e sorok írója,) mely a színpad falak mögött végre Erzsébet magyar királynéhoz föllebezte ez ügyet s mint a következő megmutatta, azt meg is nyerte: hanem ő Lisztől jó előre elkérte az eredeti vezérkönyvet, azt sajátkezüleg kétszer — külön szólamaival együtt — lemásolta és ez által lehetségessé tévé, a mű elfogadása pillanatában, (mit szándékosan húztak, vontak, egész az utolsó napokig) annak szükségelt vezér-

könyvét és szólamait duplikátban illető helyekre beszolgáltatni.

Hátra van még Mosonyi életrajzát kiegészíteni legutóbbi éveivel, hol többé vele mint nyilvánosan szereplővel nem találkozunk. De annál inkább feltaláljuk dolgozó szobájában, s a társadalomban, hol ha nem is oly feltűnően mint az előtt, de mindenkor hatott, gyarapított és világított.

IX.

Mosonyi élet s jellemrajzának befejezéséhez közeledünk.

El kell mondanunk még működését élete utolsó éveiben, hol fáradtan s lelkében elkeseredve vonult vissza minden nyilvános szerepléstől, egyedül zenetanárkodási hivatásának élve s egyedül a társadalmi s szűkebb baráti köröket derítve fel olykor-olykor szellemdús társalgásával.

A „Zene Lap.” olvasói, 1866 vége felé találkoztak utóljára nevével annak hasábjain. E sorok írója — mint a nevezett lap szerkesztője — s közte, életének utolsó éveiben, nem mintha valami lényeges művészeti elvi eltérések vagy véleményi elágazások keletkeztek volna, hanem sok oly apró érzékenykedés merült fel, mely őt mindinkább távol tartá a nyilvános irodalmi működés további folytatásától.

A Radnótfáy kormány a nemzeti színháznál ez időben újabb lépéseket tett „Álmos” operája színrehozatalára. Egy évvel azelőtt, már Erkel F. közvetítése folytán közeledés történt közte és az igazgatóság közt, melynek azonban nyilvános kifejezést adni még mindig vonakodott. Az akkori intendaturának politikájához tartozott: Moso-

nyival mindenképen kibékülni s ez által őt pártjától elszigetelni. Annyira engedte ő magát e részben behálóztatni, hogy egy ízben egy előadás alkalmával a színpadon időzvé, ügyes manővrozás által egyszer csak azon vette magát észre, hogy az intendáns páholyába jutott, ki persze, a legnagyobb előzékenységgel engedte át neki a tiszteleti helyet, hogy az egész színházi közönség színről színre láthassa s meggyőződjhessék, miszerint vele az igazgatóság a legjobb lábon áll.

Meghitt barátjai s pártjának befolyásosabb képviselőit ez által oly kétértelmű s kellemetlen helyzetbe, világba hozta, mely érzékeny szemrehányásokat és szóváltásokat vont maga után. Mosonyi maga is belátta, hogy a külszin ellene bizonyít, s hogy e lépése által megsértette s meglázította pártjával a solidaritás kötelekét. Ennek az lett a következése, hogy aztán még inkább került a színházi köröket s egyéneket s mind jobban elveszté kedvét s rugékonyságát az elvi harc további folytatására.

A 66-ik év vége felé, mind jobban megszilárdulni készülvén a politikai kiegyezkedési viszony Magyarországon: annak nagy behatása volt a nem politikai téren működő egyleti egyéni élet korábbi feszesebb viszonyának megváltoztatására is. A sorakozás, az egy célra való tömörülés, egyesülés, mind jobban kezdte a jelszót képezni.

A „Zen. Lap.” mint már említettem — 1866-an okt. havában több havi szünetelése után új alap és új erővel ismét megindulván, e részben szintén határozottan a művészi erők egyesítését s ennek folytán a régi merev ellenzéki álláspontot sok tekintetben elhagyni határozta. S ez an-

annál is inkább tehette, s kötelessége is volt tennie, mert nem arról volt szó, hogy csak legkisebbet is feladjon addig követett elvei vagy törekvéséből, hanem arról, hogy az akkorig vele ellenséges állást foglalt legtekintélyesebb művészeti tényezőktől nyújtott jobbot elfogadja.

Mosonyi elvben s remélhető eredmény dolgában belátta ez új álláspont helyességét és célszerűségét az ügyre nézve. Nem is volt ellene semmi kifogása. De a ki ismerte, csakhamar beláthatta, hogy még sem érzi magát jól a dolgok ez új fordulata mellett, s kezdetben egészen passiv szerepet játszott. Későbbben hozzájött sok oly elem és egyéniségnek is a befolyása, mi legkevésbé sem segítette, hanem még előmozdította ez elfoglalt passivitását. — Ez időben keletkezett a „pesti zenekedvelők egyletének“ eszméje is, melyet ő karolt fel leginkább s hajtott minden áron előre, mintegy tüntetésül az általa többé solidárisan nem képviselt párt ellenében. S e perctől kezdve mindinkább belesodorta magát ama sokféle apró következtelenségek hálójába, mely művészeti multjának példás erélyessége és hitvallásával nem mindig állt szoros következtetességi viszonyban. Bizonyos skepticizmus vett lelkén erőt. Lehangolt kedélylyel szólt mind arról, ami egykor tette rejét oly magasra fokozta, s bizalmatlan lett minden oly törekvés iránt, mely valami kihatóbb művészeti célt tűzött ki. Ha régi meghittebb elvárásai e részben komolyabb kérdőre vonták, rendesen öregedését s ellankadtságát hozta fel mentségül; de másrészt voltak tettei, melyek épp az ellenkezőről bizonyítottak s csak azt mutatták, hogy valami bántja bensőleg minek ugyan nyílt kifejezést adni vonakodott, de azért

minden alkalmat megragadt, hogy azt régi elvbarátjaival éreztesse. Többé nem gondolt oly hévvel a hazai műviszonyok fejlesztésével, sőt nem egyszer még ellensúlyozott is ily törekvéseket tekintélyes befolyásával.

A hazai dalárügy ez időben nyervén kihatóbb lendületet az országban, korábbi agitatói s elveinek nyomán azt lehetett volna hinni, hogy talán e tér számára lehet még érdekeltségét és rugékonyságát kinyerni. De akik e részben kísérletet tettek, meggyőződhettek, hogy itt sem álltak már a régi bajtárssal szemközt. Hanem e sorok írója, arra még is rávette, hogy a debreceni orsz. m. dalárünnepélyre egy közös kart szerzett, mely mint tudva van, országos sikert s elismerést aratott. De arra soha sem volt rávehető, hogy ily országos ünnepélyek alkalmával személyesen is megjelenjék. E részben ha interpelláltatott vagy erkölcsi kötelességére emlékeztették: mindig nagy kedvetlenség s határozottsággal utasított vissza minden erősebb erőszakolást. Okul azomban csak a magyar nyelvben nem elégséges folyékonyságát hozta fel. A pesti 1870-iki országos dalár- és zeneünnepély létrehozásában pedig éppenséggel semmi részt nem vett, sőt mondhatni, hogy apathikus magaviseletével, arra a fővárosi körökben még lehangoló viszhatást gyakorolt. Átaljában ő, ki hajdan a legigénytelenebb egyéniségnek valami jóra való kezdeményezését vagy kísérletét is túlságos pártfogásával halmozta el, utolsó időben nagyon is személyes kérdést csinált még a legjelentékenyebb művészeti ügy és kérdésből is. Ez okból, e sorok írójával is nem egyszer jött érzékeny surlódásba, sőt néha élesebb vitatkozásba is, hol keresett érveinek nem adhatván kellő

sulyt multjának ellene beszélő tényeivel szemközt: eme önmeghasonlásából folyó álláspontjának érzete, még inkább elsötétíté kedélyét s leapasztá rugékonyságát. Midőn a belügyminiszter által egybehívott színházi enquéte-bizottság tagjául kineveztetett s azt szárazon visszautasítá, elvbarátjai komoly szemrehányásokat tettek neki. De nem volt meghajtható. E részben külömben tapintatos előérzete volt. Mintha csak tudta volna, hogy az az egész nagy húhó nem lesz egyéb, mint a hegynek egérszülése. Több évig tartó apathiájából végre sikerült őt még is kivonni akkor, midőn a Z i c h y A n t a l által szervezetét operabíráló bizottsági tagságot elfogadta. Ez volt nyilvános működésének utolsó fellobbanása, mit kissé körülményesebben kell körülírnunk.

Midőn Mosonyi, a Zichy Antal intendáns által neki felajánlott operabíráló tagságot (melynek hivatásához tartozott a rendes operai hetiülésekben is résztvenni, s ott tanácsával és tapasztalataival is támogatni az intézetet) elfogadta; azt nem minden benső küzdelem nélkül tette. De miután Zichy A. komoly és beható intentióiról meggyőződött, percig sem késett ismét a tevékenység térére lépni. Egész biztonsággal merem állítani, hogy ha Z. A. korai visszavonulása s az ő gyászos halála közbe nem jó: a hazai művészet egészen visszanyerte volna benne régi erélyes harcosát és képviselőjét s még ujfent megbecsülhetlen hasznára lett volna nemcsak a nemzeti színháznak, hanem az összes művészetnek is. Félévi működése alatt is e téren sok oly reformot, irányzatot s ügykezelési intézkedést hozott javaslatba, melyeknek előnyeit már akkor be kellett látnia az igazgatóságnak.

Az ő befolyása nagy volt a színházra nézve, úgy be mint kifelé s valamint egész életében csak a tiszta meggyőződéstől és az önzetlen művészeti céloktól vezettetett: úgy itt sem tekintett más érdekekre. Őszintén akarta a jót előmozdítani s pártolta a tehetséget, szorgalmat és érdeemet, akárhol találkozott vele. Z i c h y A. jellemét és tulajdonait nagyrabecsülte, s az ő intendánsága alatt nem is vált volna meg egy könnyen állásától. Azért, Z. A. hirtelen történt lemondása, leverőleg hatott reá, s bár az akkor több hóig tartott interregnum alatt el volt határozva állását fel nem adni, sőt az intézet érdekeit — annak akkori árvaságában — minden erejéből támogatni: további ott maradását még is az új intendáns választásától föltételezte.

B. O r c z y B. intendánsi beigtatásán még jelen volt, sőt utána még egy operai heti ülésben is részt vett az új intendáns elnöklete alatt, de már akkor jóformán erőt vett rajta a benne lappangó kóranyag. Sápadt kinézésű volt és sötét, komor, külömben mindig vidám kedélyében.

E napok egyikén, míg betegsége még ágyhoz nem köté, egy izben sokáig beszélgettem vele bizalmasan négy szemközt.

A színházi ügyek új fordulatával nem látszott megelégedve lenni s főleg nem helyeselte az akkor mindjárt kezdetben felmerült színházi személyes differentiák erőszakolt megoldását. Lehet, hogy egészségi állapota is befolyással volt reá, de többször határozottan monda, hogy visszalép állomásáról, mert — amint állítá — látja, hogy elébb utóbb erre úgy is kényszerítve leend. A sok

szónak s az egyszerre nagyon sokat markolni akarásnak soha sem levén barátja, a kezdetben mintegy gőzerővel fölmerült reformerőlködéseknek az új intendáns részéről sem gyakorlatilag, sem egyénileg nem jósolt valami tartós sikert és alapot. Szóval, minden szaván meglátszott, hogy elégedetlen lett az új fordulattal, s hogy nem kíván felelős részese lenni netalán oly intézkedéseknek, melyeknek bekövetkeztével nem hitte megegyeztethetőnek saját nézeteit.

Mintha csak érezte volna előre az Orczy-kormány alatt bekövetkezendő hanyatlást a nemzeti színház ügyeiben.

Ugyan azért határozottan nyilvánítá is előttem több ízben, hogy b. Orczyt nem tartja oly egyéniségnek, ki alatt a nemzeti színház virágozni van hivatva.

Valami el nem található titkos ellenszenvet érzett személye iránt is s nem egyszer mondá, hogy alatta viszsza lép állásáról.

A sors azonban másként határozott, s kényszerítette attól, örökre megválni. A Szegszárdon időzőtt L i s z t F e r e n c n e k megígérte, hogy meghívására Mihály napját saját névnapját) körében fogja ott tölteni. Elutazása előtt találkozáván vele, többször nyilvánítá előttem, hogy igen kedvetlenül utazik le, de már szavát adván, azt nem akarja megszegni. Mintha érezte volna, hogy halálának megy elébe. Vidor, élcés és jó kedélyű volt ott. Midőn visszaindult Szegszárdról, a Dunáig nyitott szekeren utazott. Hűvös hideg szél fűjt s az eső is verte odáig. Ehhez járult, hogy a szél kalapját kikapván, míg azt nagy sokára visszakapta, kopasz feje átázott s való-

szinüleg erősen át is hült. Ezzel nem gondolva, több óráig viselte fején a vizes kalapot, sőt Pestig a gőzösön is rajta tartotta. Két hétre rá erőt vett rajta a betegség, mely szintén két hétig küzdette vele a halálharcot, míg végre okt. 31-kén 1870. kiadta nemes és nagy lelkét hosszas szenvedések után. Több napon át halála előtt, folyton magán kívül volt. Senkit nem ismert, csak folyvást férebeszelt. Mintegy két nap s két éjelen át mindig számolt fennhangon egytől 30—40 ig s kiabált, hogy „fogjátok el a nyomorultakat, én is az vagyok, s az egész világ nyomorult.” Kinos volt nézni fájdalmát és delíriumait! Egész utolsó percig izgatott volt, mindig szaladni akart s folyton működött gazdag képzelő tehetsége. Számos barátjai s tisztelői vették körül kórágýát s midőn kiadta lelkét: nem volt szem, mely meg nem siratta! Aki csak ismerte, megszorodott szívvvel tekintett ravatalára, mert benne a haza, a művészet, az emberiség egyikét veszttette a legnemesebb, legműveltebb s legtisztább jellemű fiaknak.

Mint művész, korának ama magas színvonalán állt, melyre csak igen keveseknek sikerül még a választottak közül is eljuthatni.

Mint magyar zeneköltőnek, elévülhetlenek érdemei. Mert nincs a magyar zeneirodalomnak oly ága, az egyszerű népdaltól kezdve fel a dalműig, melyben örökbecsű műveket ne hagyott volna maga után. Ő minden irányban utat tört a magyar műzene kifejlesztésének s bár a jelen nemzedék távolról sem tudja még kellően fel fogni és méltányolni az ő jelentőségét: de bizonyára eljövend az idő, hol igazságot fog szolgáltatni számára az ájtalanos elismerés.

Nem lehet tagadni, hogy tudományos képzettségével nem állott mindig egyenlő arányban az, amit isten kegyelméből nyert költői inspirációnak szokás nevezni. De nem találjuk-e fel ezt az aránytalanságot sokszor a műzsák legválasztottabbjainál is? A költészeti inspiráció nem rendelhető meg mindig még a legnagyobb géniuszoknál sem. Minden nagy zeneköltőnek vannak gyengébb termékei, de épp azért egy zeneköltőt nem gyengébb, hanem sikerült művei után kell megítélni. Ilyen művei pedig Mosonyinak is vannak nagy számban és hozzá minden téren.

„Magyar zenészeti tanulmányai“, — „három magyar balladája“, — énekhangra zongora kísérettel — „férfi négyesei“ „zenekari művei“, „vegyes karai zenekarkisérettel“ s dalművei mind arról tanuskodnak, hogy teremtménye erővel is oly mértékben rendelkezett, minő csak a legritkábban fordul elő.

E mellett M o s o n y i, mondhatni, hogy universalis műveltségű ember volt. Épp oly otthonos volt a tudomány, irodalom bármely ágában, mint a zenében, melynek egyik legszélesebb tudomány képviselője volt. Mint tanár, a legkedveltebb modorral birt, mely utolsó izig épp oly vonzó mint tanulságos volt.

A műirodalmi és műkritikai működés mezején is magasan kivált kor- és pályatársai közül. S valóban a magyar műirodalomnak nagy horderejű szolgálat tétetnék az által, ha akár egyes kiadó, akár valamely társulat, irodalmi dolgozatainak egyetemes kiadására vállalkoznék.

Nincs oly tárgya a zenének, melyről ne értekezett

volna s melyről tanulságos és vonzó cikkeket ne irt volna. A magyar zenére vonatkozó kérdések és műtörékvéseket illetőleg pedig, valóságos kincsbányát hagyott hátra irodalmunkban.

Mit szóljunk felőle mint honpolgárról s magán-egyénről? Ha mindent rövidbe foglalva azt mondjuk róla, hogy a becsületesség, munkásság, s önzetlen egyszerűség mintaképe volt: mindent kifejeztünk társadalmi jellemét illetőleg.

A barátságról sajátos fogalmai voltak. Mentől jobban szeretett és becsült valakit, annál inkább óhajtotta vele fenntartani a társadalmi feszesebb viszonyokat. Sok esete volt, hogy legbensőbb lelki barátjai fölkérték a bizalmasabb „tegezésre.“ — „Maradjunk a régi lábon, mely egygyé forrasztott bennünket,“ — szolt ilyenkor — a „te“ szó sok olyat megenged, mi a valódi benső tisztelet és becsülésnek nem mindig válik előnyére, s a kit igazán szeretek, annál épp az effélet akarom elkerülni.“ Hanem akinek aztán barátja volt, az méltán dicsekedhetett az ő barátsága Orestes-i jellemével. Semmit sem gyűlölt jobban, mint az üres felfuvalkodást, szájhösködést és a valónál többnek látszani akarást. Főleg a művészeti világban vérig tudta az ily jelenségeket üldözni, megvetni vagy nevetségessé tenni. Családi s házi életében lehető egyszerű volt. Minden tettében pontos és előreszámító. Gyakorlati életnézetei pedig egy világbölcs-höz voltak méltók. Természettől vig kedélyű és élces levén, szerette a szórakozást és a derült társalgást. Ahol csak megjelent, kedvelt volt egyénisége és gyakran egy egész társaságot fel tudott szellemdús elbeszélései és él-

ceivel villanyozni. Fölvett szokásainak a pedánsáig volt rabja. Az utolsó tollkésnek is ki volt a helye szabva nem csak szobájában, hanem még a zsebében is. A minő mester volt a művészeti formalításban, épp oly nagyon ragaszkodott a formákhoz a közéletben is. Kiváló szenvedélyei közzé tartozott a sakk — és dominójáték. Ennek mindennap egy pár órát szentelt megszokott helyiségeiben. Ugyszintén egyik főszenvédélye volt évenként, ha csak tehette, a havasokra tenni kirándulásokat. Átalában a sok gyaloglás életszükségét képezte.

Dolgozás közben mesés könnyűséggel rendelkezett. Innen magyarázható műveinek nagy száma, valamint sok művének nem is mindig inspirált jellege. Hanem ami csak tolla alól kikerült, az mind a mesterkézről tanuskodik.

Nem lehetett feladatunk életének minden legkisebb mozzanatát itt feljegyezni, mert erre egész kötetek lennének szükségesek. Ha egykor Magyarország — minden terén működött — jelesei is ki fog jutni a sorstól és főleg a nálamnál hivatottabb honfitársaktól, hogy életük és működésüknek érdemelt kimerítő élet s jellemrajzok fognak szenteltetni : akkor talán jelen rajzunk is fog a M o s o n y i é h o z egy pár érdekes és hű vonást szolgáltatni.

Addig csak meg akartam nagyobb vonásokban ismertetni s nevét megörökíteni főleg a művészeti körökben, melyeknek mig élt, éltető eleme volt, s melyeknek egész életét s minden tehetségét feláldozta.

Egyszersmind a hála és a legbensőbb baráti emlék is kötelezett erre, kit annyira volt alkalmam ismerni és becsülni mint művészt, --- mint tanárt s mint igaz barátot egyiránt.

Hogy mit vesztett ő benne a művészet, s hogy mi volt ő a hazai zenének: legjobban megítélhető Liszt Ferenc ama leveléből, melyet mindjárt halála után — mely reá oly megrendítő fájdalmas behatást gyakorolt — e sorok írójához intézett. Ha valaki, úgy ép Liszt Ferenc ismerte őt mint művészt s tudta is kellően méltányolni.

E levél — melynek eredetije francia — így hangzik:

Kedves barátom!

Mosonyi halála, mindnyájunk szívét mély gyászszal tölti el. Elvesztése, elszomoríthat a hazai zeneművészet érdekében is, melynek ő egyik legnemesebb, legbátrabb és legérdemteljesebb képviselője volt. Bárki is büszke lehetett vele egy lépést tartani az általa követett jó uton.

Valóban, az ő nevének híre és jelentősége, nem állott a külföldön egyarányu színvonalon érdemeivel; de ő ezzel nem sokat törődött s talán nem is akart sokat gondolni, részint okosságból, részint pedig megvetésből ama kétértelmű és köznapi eszközök iránt, melyek lelkének magas emelkedettségével ellenkeztek. Ő érezte saját becsét s csak ama igazi dicsőséget tartotta szeme előtt, melyet a valódi jó és szép ösvényének lelkiismeretes skitartó követése biztosít.

Tiszteljük emlékét az által, hogy igyekezzünk gyümölcsözővé tenni példáját és utmutatásait.

M o s o n y i több zeneműve megérdemli, hogy jobban és szélesebben legyen ismerve ; több hátrahagyott műve pedig — még kéziratban — s főleg legutolsó nagy drámai műve, „Á l m o s“, remélem, mielőbb napvilágra s előadásra kerülend.

De erről nem sokára beszélünk bővebben, ha Pestre jövök. Ezuttal, csak meg akartam osztani egy oly jó baráttal mint ön, ama mély fájdalmat, melyet érzek s mely mindnyájunkat ért az ő halálában.

Szegszárd, nov. 2-án 1870.

Teljes szívből az öné

L i s z t F.

Legyen áldott az emlékezete s legyen élete örökös felbuzdító példa mind azok előtt, kik a magyar haza szellemi s művészeti felvirágzásáért lelkesülni tudnak !

A „Corvina“ a fordítás-jogot fentartja magának.

A „CORVINA“ kiadásában

megjelentek :

1. sz.	Corvina kis naptára 1870-ik évre, elfogyott	16 kr.
1. „	A népbankokról. Kenessy Kálmántól	8 „
3. „	A fősvény. Milesz Bélától, két füzet	30 „
4. „	Attila, isten ostora, György deáktól	6 „
5. „	Erzsók asszony története, Jámbor Jeremiástól.	
	Első füzet ára 12 kr. Második füzet 15 kr.	
6. „	A malom alatt, Jókai Mórtól,	15 „
7. „	Egy igaz polgár élete, Györy Vilmostól I-ső füzet	15 „
	II-ik 15, III-ik 20 kr.	
8. „	Zrinyi Miklós, György deáktól	5 „
9. „	Toronyi Tamás, György deáktól	8 „
10. „	Daloskönyv	20 „
11. „	A magyar nép naptára 1870-ik évre, elfogyott	30 „
12. „	Egy honvéd naplójából, Vajda Jánostól	25 „
13. „	Természeti képek, Greguss Gyulától. II. füzet	60 „
14. „	Hedwig szép királynő, vagy rózsakoszoru és
töviskoszoru, György deáktól	8 kr.
15. „	Az anyyivéri magyarok, György deáktól	5 „
16. „	Álmos, a magyar tudományos akadémia által
100 arannyal jutalmazott regényes hős költemény.
Irta Szász Károly	80 kr.
17. „	Hernád doktor patikája	10 „
18. „	Sárréti dalkönyvecske, összegyűjtve Kunságától	10 „
19. „	Nemzeti színházi képcsarnok, Szigligetitől	50 „

20. sz.	Köszhasznu ismeretek	12 kr.
21. "	Nép számára szánt olvasmányok	20 "
22. "	Egy magyar rab Sziberiában, Bányász Mártontól	30 "
23. "	Kis méhes, Lukács Páltól	20 "
24. "	Önsegély, Smiles Sámuel után I-ső füzet	12 "
25. "	Jankó a festész, Schmidt Nándor után	30 "
26. "	Corvina naptára 1871-ik évre	30 "
27. "	Kalászosok a valóság és erkölcsiség mezején iskolák és családok számára összegyűjtötte Borosz M.	6 kr.
28. "	Téli esték	10 "
29. "	Gazdasági havi naptár Lávay Jenőtől	12 "
30. "	Kismadaras (képekkel) Lukács Páltól	20 "
31. "	Salamon, Jablonszky Boleslavlól	10 "
32. "	Türr István a „Corvináról“ II-ik bővített kiadás	5 "
33. "	Corvina naptára 1872-ik évre	20 "
34. "	A Vezuv 1872-ki kitörése	20 "

A műveket a fentirt és minden egyes füzetben följegyzett árnál drágábban adni szigoruan tiltatik.